

Strategiplan for samisk kirkeliv Livskraftig og likeverdig

Pr august 2018

Første behandling hos Samisk kirkeråd og Kirkerådet

Innhold

Strategiplan for samisk kirkeliv	1
1. Innledning og visjon	4
1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv i Den norske kirke.....	4
2. Bakgrunn	7
2.1 Samisk etnisitet. Hvem er same?	8
2.2. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge.....	8
2.3. Kirkehistorisk riss	10
2.3.1 Bruk av samisk språk i gudstjenester og i kirkelige handlinger.....	12
2.3.2 Læstadianismen	13
2.4. Samisk kirkeliv i dag.....	16
2.5 Spenninger i samisk kirkeliv i dag	16
2.6 Struktur i samisk kirkeliv	18
2.6.1 Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti:.....	19
2.6.2 Saemien Áálmege / Samisk menighet i sørsamisk språkområde.....	19
2.6.3 Samisk kirkeråd.....	20
2.7 Samisk kirkeliv utenfor tradisjonelt samisk område.....	20
2.8 Samisk kirkeliv over statsgrensene.....	20
3 Prinsipiell del	21
3.1. Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv	21
3.2. Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd	22
3.3. Norsk lov og folkeretten	23
3.3.1 Nasjonal lovgivning.....	23
3.3.2 NOU 2016:18 Hjertespråket og endringer i Samelovens språkregler	24
3.3.3 Folkerettslige bestemmelser.....	24
3.4. Inkludering som grunnprinsipp.....	26
3.5. Førsoning som grunnperspektiv	26
3.6. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv	26
4 Strategidel.....	29
4.1. Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv.....	29
4.1.1 Eksempler på samiske gudstjenester og bruk av samisk språk og innhold i gudstjenesten	32
4.2. Samisk språk og kultur i trosopplæringa.....	38
4.2.2. Samisk konfirmantleir	40
4.2.3 Samiske ungdomssamlinger.....	40
4.3 Samisk diakoni	41

4.3.1 Diakoni for ulike grupper i det samiske samfunnet	43
4.3.2 Skaperverk og forvaltning.....	45
4.4. Dialog og forsoning.....	47
4.4.1 Religionsdialog	48
4.5. Rekruttering, kompetanse og fagutvikling	50
4.6. Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv.....	53
4.7. Demokrati og likeverd	57
4.7.1 Saemien åålmege	59
4.7.2 Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati.....	59
4.7.3 Urfolksarbeid	60

1. Innledning og visjon

(Innledning skrives senere)

(Leseveiledning)

Dette dokumentet er delt inn i tre hoveddeler. Første kapittel omtaler Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv. Her er en kort innføring i de ulike strategiske målene for samisk kirkeliv. Deretter følger kapittel 2, som er et bakgrunnskapittel. Det inneholder informasjon om det samiske samfunnet, språket, om samisk kirkeliv og om mangfoldet i samisk kirkeliv. Kapittel 3 Prinsipiell del, omtaler prinsippene for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. Til slutt følger kapittel 4, Strategidelen med nærmere konkretiserte mål og strategier for ulike nivåer av Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. Strategidelen er inndelt i ulike tematiserte kapitler slik at kirkelige medarbeidere enklere kan kunne finne frem til sitt arbeidsfelt.

1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv i Den norske kirke

Den norske kirkes visjon er *Meir himmel på jorda*.

Kyrkja vitnar i ord og gjerning om frelse, fridom og håp i Jesus Kristus ved å vere

- *Vedkjennande*

Vi vedkjenner trua på og tilber den treeinige Gud saman med den verdsvide kyrkja.

- *Open*

Vi er eit fellesskap prega av likeverd, deltaking og respekt for mangfald.

- *Tenande*

Vi viser miskunn, fremjar rettferd og vernar om skaparverket.

- *Misjonering*

Vi vitnar om Jesus Kristus lokalt og globalt.

Ut fra visjonen springer også Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv ut:

Samisk kirkeliv - livskraftig og likeverdig

For å nå visjonen har Kirkemøtet beskrevet sju strategiske mål. Innenfor disse målene vil denne strategiplanen gi retning for arbeidet med samisk kirkeliv slik at det blir og fortsatt kan være livskraftig og likeverdig.

Gudstenestelivet blomstrar

Gudstjenesten er et sted der den samiske befolkningen i hele Norge kan kjenne seg og sitt eget igjen i språk, uttryksform og innhold.

Gudstjenesten rommer også samisk kultur og tradisjon, og er en viktig arena for i praksis å forkynne og leve ut prinsippet om likeverdighet.

Gudstjenester i de samiske områdene i Norge er viktig for mange samer. Fra gammelt av har gudstjenesten vært en arena for kristne fellesskap og flere steder i Sápmi lever tradisjonen med å ha kirkehelger. For samer flest er det å kunne delta i samiske gudstjenester der de samiske språkene og samenes kristne tradisjoner ivaretas på en likeverdig måte. Dette er grunnleggende for at de skal oppleve et samisk kirkeliv der de har tilhørighet.

Fleire søker dåp og trosopplæring

Samisk trosopplæring skal bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring. Den skal vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til Den treenige Gud og bidra til livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet. Kirkens trosopplæring utfordrer samiske barn og unge til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Dette gjelder for alle døpte i alderen 0-18 år.

Dåp og konfirmasjon har betydning og stor oppslutning i flere av de samiske områdene i Norge. På samme måte som kirkehelgene er viktige samlingsarenaer for samer, er dette betydningsfullt som møteplasser og kirkelige handlinger for familiene, der man samles for å markere overganger i barnas liv. Konfirmasjoner, dåp og bryllup er store begivenheter i mange samiske familiers liv, fordi de bidrar til å opprettholde og å bygge relasjoner og kontakt i og mellom familier, slekt og mellom generasjonene. Tradisjoner og samværsform vil imidlertid variere avhengig av hvilket geografisk område man befinner seg i.

Kunst- og kulturuttrykk er ein del av kyrkja sitt liv

Den tradisjonelle åndelige salmesangen er samisk tradisjonsmusikk som bevares og videreutvikles. Samtidig arbeider kirken for nyskaping av samisk kirkemusikk. Kirken arbeider for at det skapes rom for ulike samiske uttrykk for kristen tro gjennom kunst og kultur, særlig for unge. Kirken arbeider også for at kirken er en relevant samarbeidspartner for samisk kulturliv ellers.

Salmesang er et sterkt kjennetegn på den kristne kirken i samisk kirkeliv. Samer bruker salmesang til å uttrykke sin tro, og salmesangen er en viktig faktor for å binde mennesker sammen i et trosfellesskap. Arbeid for å styrke salmesangen skjer ved både innsamling, dokumentering og revitalisering av gamle samiske salmer, melodier eller annen kristen musikk, og ved at kirken bidrar til nyskaping av samisk kirkemusikk. På den måten blir kirken en relevant samisk arbeidsplass for kirkemusikere. Økt synlighet av samisk kirkekunst og økt bruk av samiske håndverkstradisjoner i kirketekstiler bidrar til følelse av eierskap og tilhørighet.

Kirken kan brukes mer som en samisk kulturarena og kirkens plass som kulturarena i det samiske samfunnet kan styrkes.

Kyrkja engasjerer seg i samfunnet

Samer i Norge opplever en kirke og et kirkeliv som rommer alle sider av livet. Samene har status som urfolk, og Den norske kirke slutter seg til den formelle konstitusjonelle status som samene har i Norge. Kirken tar tydelig standpunkt når menneskeverd og likeverdighet står på spill hos samene i Norge og andre urfolk i verden. Den norske kirke er på alle nivå en tydelig aktør i internasjonale forsoningsprosesser og i arbeidet med sannhet og forsoning i Norge. Kirken deltar både i form av å være en tydelig stemme, men også i møte med enkeltmennesker som har vært eller er utsatt for overgrep og krenkelser, og som av den grunn lever med traumer og sår. Dette gjelder ikke minst i forkynnelse og undervisning over bibelske tekster som løfter opp sentrale emner som menneskeverd, skaperverket, urettferdighet, fattigdom.

Den norske kirke har tidlig erkjent sitt ansvar for og sin deltakelse i fornorskingsprosessen som staten Norge har gjennomført. Samisk kirkeråd har vært pådriver for at det skal finne sted forsoningsprosesser både internt i kirken, og i samfunnet for øvrig. I denne planperioden vil det være et økt fokus på sannhets- og forsoningsarbeid, der igangsetting av tiltak som har en gjenopprettende funksjon, vil kunne være sentralt.

Fleire finn sin plass i kyrkjeleg arbeid

Det er flere samer som tar kirkelig utdanning, og det er flere ansatte i kirken med formell kompetanse i samisk språk og kultur. Kirken framstår som en relevant og aktuell arbeidsplass for samiskspråklige ungdommer, og ungdommer med samisk bakgrunn som har kulturkompetanse. Det lyses ut stillinger både på lokal, regional og nasjonalt nivå, med krav om formell kompetanse i samiske språk, samisk kulturkunnskap og kulturforståelse.

Kyrkja skaper trygge rom

Alle mennesker har ukrenkelig verdi. Kirken deltar i arbeid mot undertrykking og alle former for vold og overgrep i det samiske samfunnet. Kirken har som mål å være rustet til å stå sammen med og stå opp for de som er utsatt og krenket. Dette inkluderer kunnskap om den doble sårbarheten som samer kan ha på grunn av fornorskning, følelse av undertrykkelse, avmakt og arvede traumer. Kirken arbeider aktivt for å bryte ned tausheten omkring vold og seksuelle overgrep i det samiske samfunnet. Kirken fremmer språk for, og samtale om, grenser, makt og seksualitet.

Kyrkja har ein demokratisk og velfungerande organisasjon

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Samiskkirkelig valgmøte er en arena både for valg, demokratiske prosesser og drøfting av sentrale fagspørsmål innenfor samisk kirkeliv. Samiske unge deltar aktivt i kirkedemokratiet. Samisk representasjon i bispedømmeråd, Kirkeråd og Kirkemøte opprettholdes som et uttrykk for samisk medbestemmelse. Organiseringen av Den norske kirke fremmer gode faglige miljøer som er til beste for samisk kirkeliv. Dette er spesielt viktig på menighetsnivå hvor det samiske kirkelivet skal utøves i menneskers hverdag.

Medbestemmelse handler om mulighetene for deltakelse og påvirkning i beslutningsprosesser. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv. Samisk medbestemmelse i kirkedemokratiet sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Videre er Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirkedemokratiet ved at de tre nordligste bispedømmerådene også sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte.

Indre Finnmark prosti og Saemien Åålmege er eksempler på hvordan kirken har skapt organer som har et særlig ansvar for å ha kunnskap og kompetanse innenfor samisk språk, samisk kirkeliv i nordsamiske og sørsamiske områder. Det finnes ikke et tilsvarende kirkelig organ for lulesamisk område, men man har samiske fagstillinger i den lokale menigheten i Tysfjord. Slik er det skapt et fagmiljø for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirken fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

2. Bakgrunn

Samene er urfolket i de nordlige områdene av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland. Samenes tradisjonelle bosettingsområde kalles Sápmi. Den norske kirke bruker Sametingets definisjon av samisk tradisjonelt bosetningsområde i den administrative praksis. Pr 2018 inkluderer dette deler av Hamar og Møre bispedømmer i sør.

Det foretas ikke offisiell registrering av samer, samisk språkkunnskap, samisk identitet eller samisk bakgrunn i Norge i dag. Sametingets valgmanntall registrerer de som ønsker å stille eller stemme til sametingsvalg, og gir derfor ikke noe helhetlig bilde over antallet samer i Norge i dag. Utkast til Nordisk samekonvensjon (2005) opererer med et anslag på totalt ca. 80000-100000 samer, hvorav omtrent 50000 – 65 000 bor i Norge.

Hva menes med urfolk?

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, som Norge ratifiserte i 1990, definerer urfolk på følgende måte i artikkel 1 nr. 1 b:

(1) Folket skal ha bebodd i hele eller deler av landet før det ble kolonisert eller statsgrensene ble etablert. (2) Folket skal ha beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.

I det samiske samfunnet i dag er det stort fokus på å styrke og utvikle samiske språk, tradisjonskunnskap og kultur slik at det samiske samfunnet kan utvikle seg på sine egne premisser. Samiske barnehager og skoletilbud spiller en viktig rolle i styrkingen av samisk identitet. Gjennom økt status for samiske språk, tradisjonskunnskap og kultur, har bevisstheten om eget opphav økt. På slutten av 1900- og begynnelsen av 2000 tallet ble samenes rettsstilling i Norge styrket blant annet gjennom offentlige utredninger og lovendringer som la grunnlag for en ny forståelse av samenes politiske og kulturelle rettigheter som urfolk. Likevel ser vi at det samiske samfunnet fortsatt må arbeide hardt for anerkjennelsen av samers rettigheter.

2.1 Samisk etnisitet. Hvem er same?

Det finnes ingen klar definisjon for hvem som er same, men sameloven angir kriterier for registrering i Sametingets valgmannstall. Her legges både et subjektivt og et objektivt kriterium til grunn for registrering. Man må kunne svare positivt på (1) at man selv oppfatter seg som same og (2) at man selv, eller minst en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene har hatt samisk som hjemmespråk (hjemmespråket antas her å være en relativt sikker indikator på samisk slektstilhørighet), evt. at en av dine foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre er registrert i valgmannstallet. Forutsetningen for å kunne registreres som same ligger her altså i skjæringspunktet mellom slektstilhørighet, og ens egen oppfatning av seg selv.

2.2. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge

Samiske språk tilhører den finsk-ugriske språkgruppen, og de samiske språkgrensene går på tvers av riksgrensene i Norge, Sverige, Finland og Russland. Det finnes ti samiske språk hvorav alle er på UNESCO's liste over truede språk i verden. Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er de offisielle samiske språkene i Norge. I tillegg er det i Norge et tradisjonelt skoltesamisk/østsamisk område og et tradisjonelt pitesamisk område. Det er meget få som behersker skoltesamisk og pitesamisk i Norge i dag. De siste årene er det startet en pitesamisk og skoltesamisk revitalisering i Norge. Det er viktig å presisere at innenfor alle de samiske språkgruppene vil en betydelig andel ha mistet sitt samiske språk, uten nødvendigvis å ha mistet sin samiske identitet og kulturelle tilhørighet.

Man må ikke kunne snakke samisk for å regnes som same, og et lokalsamfunn må ikke være samiskspråklig for å være bærer av samisk kultur og samiske tradisjoner. Samisk språk er likevel en essensiell bærebjelke i samisk kultur og identitet, og det er vanlig å anse en person som tilhørende en samisk språkgruppe i kulturell forstand, selv om vedkommende ikke snakker språket.

I Norge er det opprettet forvaltningsområder for samisk språk. I dag er 12 kommuner i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk område med. Innenfor dette området er de

mest omfattende revitaliserings- og vitaliseringstiltakene iverksatt. Det tradisjonelle samiske bosettingsområdet/språkområdet er betydelig større enn forvaltningsområdet for samisk språk og utgjør 40 % av Norges fastlandsareal. I dag bor mange samer også utenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet.

Det sørsamiske språkområdet strekker seg på norsk side fra Saltfjellet i Nordland til Engerdal i Hedmark, samt i de tilstøtende områdene i Sverige. Samene i dette området har en lang tradisjon for kontakt over riksgrensen, og det finnes nære slekts- og familierelasjoner på tvers av denne. Viktige identitetsfaktorer er reindriftsnæringen og duetjje (husflid/håndverk). Disse næringene er de to viktigste kulturbærerne for å opprettholde språk og kultur. I følge NOU 2016:18 Hjertespråket så finnes det mellom 270-340 personer som snakker og forstår sørsamisk godt i Norge. I tillegg vil det være personer med mindre grad av kompetanse i sørsamisk, men som likevel er viktige språkbrukere av sørsamisk språk. Sørsamisk språk er av UNESCO kategorisert som et alvorlig truet språk. Det gledelige er at sørsamisk har opplevd en revitalisering og vitalisering de siste årene. Det skyldes tilbud om sørsamisk opplæring i skoler og via fjernundervisning, innlemmelse av kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk og etablering av språksentre. I dag er Snåasen tjjelte / Snåsa kommune, Raavrevijhken tjjelte/Røyrvik kommune, Plaasjen tjjelte og Aarborten tjjelte/Hattfjelldal innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Det sørsamiske språket er i en revitaliseringssituasjon, ut fra at det er et språk som er og har vært sterkt truet av fornorskingsprosessene. Sørsamene er bosatt over et stort geografisk område og er i en permanent minoritetssituasjon i alle kommuner og i alle lokalmenigheter hvor de bor. Det er lagt føringer på menighetene i Nidaros bispedømme fra biskopen at samisk språk skal være synlig i gudstjenesteliv i hele bispedømmet gjennom bruk av sørsamisk nådehilsen og velsignelse.

Det lulesamiske språkområdet i Norge er fra Ballangen til Saltfjellet og i særdeleshet Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune og Hábmera suohkan/ Hamarøy kommune. Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune er også innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Samene i Nord-Salten har drevet kombinasjonsbruk med fiske, småbruk, skogsdrift, reindrift, jakt og fangst. Det har tradisjonelt vært utstrakt kontakt over grensen. Det antas at det 600 bruker lulesamisk språk. Man regner med totalt ca. 2000 bruker lulesamiske i Sverige og Norge. Lulesamisk språk er i likhet med sørsamisk kategorisert som et alvorlig truet språk av UNESCO.

Et stadig økende fokus på bruk av lulesamisk språk i kirkene i hele Sør- Hålogaland bispedømme gjør at ikke bare Divtasvuodna/Tysfjord er språkbærere, men at også andre menigheter tydelig tar ansvar og fremmer språket.

Det nordsamiske språkområdet i Norge strekker seg fra Finnmark og Nord-Troms, og til områdene fra Midt-Troms og sørover til Ofoten. Den største samiske gruppen bor i nordsamisk språkområde, og dette omfatter områder i Sverige, Finland og Norge. Det antas at det er omlag 25 000 som snakker nordsamisk i Norge. Mens sør- og lulesamisk er kategorisert som alvorlige truede språk er nordsamisk kategorisert som et truet språk av UNESCO. Noen steder – spesielt i Indre Finnmark – er samisk språk og kultur fremtredende, mens dette i andre områder er helt borte i det offentlige rom

på grunn av fornorskingspolitikken. Noen menigheter er i kommuner som er innlemmet i forvaltningsområdet for Samisk språklov. Pr.2018 gjelder dette Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsáŋgu/Porsanger, Buolbmát/Polmak, Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby (som sammen utgjør Sis-Finnmárku proavassuohkan/Indre Finnmark prosti), Gáivuotna/Kåfjord (Nord-Troms prosti) samt Loabát/Lavangen (Indre-Troms prosti) I alle disse menighetene har lokalkirken særskilte forpliktelser med hensyn til ivaretagelse av nordsamisk språk etter samelovens språkregler, bl.a. ved at prester ved fast tilsetting er forpliktet til tilegne seg kompetanse i samisk.

Nordsamisk språkområde representerer et betydelig kultur- og dialektmangfold. Mens dialektene først og fremst er geografisk betingede, kan kulturvariasjoner knyttes til de ulike tradisjonelle levesett og områder (iblant også innenfor et lokalsamfunn). I kystområdene i Troms og Finnmark er sjøsamisk kultur og levesett viktig. Fiske, småbruk og aktiv bruk av utmark har vært en betydelig del av levesettet i disse områdene. Samisk kultur på innlandet er knyttet både til reindrift og bofast samisk kultur (kombinasjon av småbruk og utmarkshøsting). Markasamisk kultur i Sør-Troms og nordre Nordland er en variant av det siste.

Det pitesamiske språkområdet i Norge ligger i Nordland fylke, nærmere bestemt i kommunene Beiarn, Saltdal, Meløy og Gildeskål, samt deler av Bodø og Fauske kommuner. Ifølge UNESCO snakkes pitesamisk av omlag 30 personer i Sverige og Norge, og regnes som et kritisk truet språk. Det siste tiåret har enkeltpersoner engasjert seg for å revitalisere pitesamiske tradisjoner, og det er holdt språk- og kulturkurs.

Skoltesamisk område i Norge er sentrert rundt Neiden i Sør-Varanger kommune. Ifølge UNESCO snakkes skoltesamisk av omlag 300 personer i Finland, er nesten forsvunnet i Russland og defineres som utdødd i Norge. Mange av skoltesamene har siden 1500-tallet bekjent seg til den russisk-ortodokse troen, og ortodoks kristendom er sentral i skoltesamisk identitet. På 1500-tallet ble det bygget et kapell i Neiden knyttet til klosteret i Petsjenga. Kapellet er fortsatt i bruk og betjenes i dag av den gresk-ortodokse kirke. Det er etablert et østsamisk museum i Neiden som også har blitt viktig for revitalisering og utvikling av språk og kultur.

2.3. Kirkehistorisk riss

Samenes kontakt med kristendommen spenner over et langt tidsrom, og det foregår en diskusjon om når det gir mening å si at samene ble kristnet. Arkeologiske funn og historisk kilder vitner om kontakt med kristen tro i visse områder allerede for 1000 år siden. Mens flere kilder fra middelalderen beskriver samene som kristnet, gjør ikke mange av de etter-reformatoriske kildene dette. Årsaken synes å være ulike definisjoner på hva det vil si å være kristen.

Det er uansett dekning for å si at katolsk tradisjon – og ortodoks tradisjon i nordøst – har påvirket samisk religiøsitet over en svært lang tidsepoke.

På 1500 og 1600-tallet inngikk kirkebygging og etablering av en nasjonal kirkeinstitusjon blant samene i det enkelte lands kolonisering av de samiske områdene. Allerede i reformasjonstiden ble prester i den svenske kirken utsendt til de samiske områdene en gang årlig. På 1600-tallet ble denne offensiven utvidet med

kirker og skoler for samer, bøker på samisk, utdannelse av samiske prester, og egne prestegjeld i tradisjonelt samiske områder. I de nordligste delene av Sverige-Finland var finsk kirkespråk, ikke samisk. Dette gjaldt også Indre Finnmark som den gangen tilhørte den svenske kirken. I fjord- og kystområdene i Nord-Norge lå de fleste kirker på ytterkysten, noe som betydde svært lang kirkevei for mange samer. På 1600-tallet besøkte sokneprestene i Finnmark de samiske bosettingene inne i fjordene en til tre ganger i året. Kirkespråket var dansk. De fleste samer var døpte på denne tiden. Selv om det er geografiske og individuelle forskjeller, mente mange samer og lokale prester at de var kristne. Men med de pietistiske strømningene ble det mer fokus på individuell omvendelse og indre tro, noe som medførte en mer intens misjonsvirksomhet.

Den mest intense misjonsperioden i Norge fant sted fra 1716 av, med Thomas von Westen som den sentrale drivkraften. Han var leder for den virksomheten Misjonskollegiet i København igangsatte blant samene. Thomas von Westen vektla bruk av samisk språk i misjonsarbeidet, samt undervisning og skoletilbud blant samene. Denne epoken var samtidig kjennetegnet av en sterk demonisering og forfølgelse av samiske trosforestillinger og religiøs praksis, og ledsaget av beslaglegging av samiske trommer og rasering av samiske hellige steder. I perioden etter von Westen har den offisielle kirkes holdning til samisk språk svingt i takt med ideologiske strømninger i samtiden.

I siste halvdel av 1800-tallet vokste fornorskingspolitikken fram som en målrettet, statlig kulturpolitikk overfor samer og kvener i Norge. Denne varte fram til 1960-tallet. Som statens religionsvesen ble kirken i stor grad en medløper i fornorskningen. I enkelte prestegjeld i det nordsamiske området ble imidlertid samisk beholdt, vanligvis ved at prekenen ble tolket til samisk. Her ble kirken den viktigste offentlige språkarenaen for samisk språk gjennom fornorskningstiden. Mesteparten av 1900-tallet var imidlertid samisk kirkeliv underprioritert i Den norske kirke, betraktet som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland biskop, og assosiert med nordsamisk kirkeliv.

Den læstadianske veknelsen nådde ikke til det sørsamiske området. Her fikk man derimot et visst innslag av baptister, pinsevenner og adventister. Et betydelig flertall av samene i dette området har imidlertid tilhørt Den norske kirke. Samemisjonen arrangerte stevner, drev oppsøkende virksomhet og en skole inntil staten overtok driften. Den norske kirke har ikke før på 1990-tallet hatt spesielt fokus på den sørsamiske befolkningen. Norges Samemisjon (opprinnelig Norsk Finnemisjon) ble etablert i 1888 som en motvekt til at den offisielle kirken slo seg inn på fornorskningsslinjen. Evangelisk virke blant samene i Norge var hovedsaken, og i 1895 bidro organisasjonen til at Bibelen ble trykket og utgitt på nordsamisk. I tillegg til det evangeliske arbeidet drev organisasjonen i mange tiår helseinstitusjoner flere steder i Nord-Norge. Den samiske ungdomsskole (senere folkehøyskole) i Kárášjohka/Karasjok (1936-86, 1991-2000) var lenge den eneste skolen i landet hvor samisk ungdom kunne lære om samisk språk og samisk kultur. Den samiske folkehøyskole (DSF) var en viktig samarbeidspartner for Samisk kirkeråd på 1990-tallet. Synet på, og relasjonen til læstadianismen har vært gjenstand for debatt i organisasjonens historie, og forholdet mellom Samemisjonen og læstadianerne varierer fra område til område. Situasjonen i Indre Finnmark synes generelt å være

preget av samarbeid og tillit, mens læstadianerne for eksempel i Nord-Troms og Tysfjord synes å ha mindre grad av tillit til Samemisjonen.

På 1970- og 80-tallet ble Samemisjonen utfordret av den politiske og kulturelle oppvåkningen som særlig fant sted blant yngre samer, og organisasjonen ble kontroversiell i deler av det samiske samfunnet. Parallelt med dette var organisasjonens evangeliske arbeid verdsatt i en del miljøer, ikke minst blant mange eldre i Indre Finnmark. Fra 1990-årene og fremover har evangelisk, sosialt og diakonalt arbeid blant samene på Kola og drift av den tospråklige kristne nærradioen Radio DSF i Kárášjohka/Karasjok vært de viktigste søylene i organisasjonens evangeliske virksomhet. I tillegg arrangerer Samemisjonen hver vinter vinterstevne i Karasjok og Kautokeino med husmøter og gudstjenester. På sommeren holder de møter og gudstjenester på kysten av Finnmark og Nord-Troms. Tilbudet er ment både for den bofaste befolkningen i området og til reindriftssamene som bor på kysten i sommerhalvåret.

Det kristne nordsamiskspråklige bladet Nuorttanaste ble grunnlagt av Den evangelisk-lutherske frikirke i 1898. Bladet utgis fortsatt, og er det eldste samiskspråklige tidsskriftet. Bladets eiere har fra år 2000 vært Norges Samemisjon, Indre Finnmark prosti og Samisk kirkeråd.

Konflikten om Alta-Kautokeinovassdraget (1979 og 1981) satte for alvor samiske rettighetsproblemer på dagsorden i norsk offentlighet. Saken ble utgangspunktet for de utrednings- og endringsprosesser som fulgte med hensyn til samisk språk, kultur og samfunnslivs status i det norske statsfellesskapet. Som en naturlig konsekvens kom samisk kirkeliv relativt raskt på Kirkemøtets sakskart etter Kirkemøtets opprettelse i 1984. Dette munnet ut i et vedtak i Kirkemøtet i 1986 om å nedsette et utvalg til å *utrede prinsipielle og praktiske spørsmål vedrørende Den norske kirkes arbeid i den samiske befolkningen*. Til Kirkemøtet i 1990 hadde en arbeidsgruppe utarbeidet utkast til handlingsprogram for samisk kirkeliv i Den norske kirke.

Kirkemøtets behandling av sak KM 15/90 *Handlingsprogram for samisk kirkeliv* fremstår som et tidsskille i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. Med vedtaket i sak KM 15/90 legges en ny prinsipiell tenkning til grunn. Tanken om samisk kirkelivs likeverdighet, Den norske kirkes særskilte ansvar på området, og målet om samers med- og selvbestemmelse i eget kirkeliv ble etablert. I tillegg blir samisk kirkeliv fra nå av definert i forhold til de 3 offisielle samiske skriftspråkene i Norge – nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk – og ikke bare nordsamisk. Sak KM 15/90 bidro dessuten til å etablere en helhetskirkelig organisering av samisk kirkeliv i Den norske kirke: Det ble vedtatt opprettet et eget sentralkirkelig organ for samisk kirkeliv. Samisk kirkeråd ble endelig vedtatt opprettet av Kirkemøtet i 1992. Videre ble de tre nordligste bispedømmene anmodet om å ta ansvar for all kirkelig betjening på henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, samt anmodet om å opprette egne samiske utvalg i sine bispedømmer. Dermed var hovedlinjene lagt for den organiseringen av samisk kirkeliv vi finner i Den norske kirke i dag.

2.3.1 Bruk av samisk språk i gudstjenester og i kirkelige handlinger

Kgl.res. 24. februar 1848 med senere endringer og tilhørende skriv av 1872 har etablert en lang kirkelig praksis med å ivareta samisk språk i gudstjenester og

kirkelige handlinger. Ved kgl. res 24. februar 1848 ble det bestemt at ved tilsetting av prester i en rekke prestegjeld i dagens Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros skulle det stilles krav om avlagt prøve i samisk (det opprinnelige området strakk seg helt sør til Grong). Etter hvert ble området innskrenket. På slutten av 1980-tallet omfattet ordningen 6 prestegjeld i Finnmark.

Denne ordningen har bidratt til at det er mange lokalmenigheter i Nord-Hålogaland som har en mer eller mindre ubrutt tradisjon med bruk av samisk språk i gudstjeneste- og menighetsliv. Det lulesamiske språkområdet falt allerede i 1859 ut av virkeområdet for den kongelige resolusjonen. Den kgl. res hjemlet lenge en ordning hvor departementet ga nytilsatte prester permisjon med lønn for å lære seg samisk. I 1994 fastsatte Sør-Hålogaland biskop retningslinjer for bruk av lulesamisk språk i gudstjenestelivet i Divtasvuodna/Tysfjord. Dette var utvilsomt viktig for å gjenreise lulesamisk som gudstjenestespråk i Den norske kirke. Som i tilfellet med lulesamisk, falt også de deler av det sørsamiske området som var omfattet av kgl.res. av 1848 (fra Grong og nordover), ut av virkeområdet for bestemmelsen i 1859. Dette førte til en lang periode uten bruk av sørsamisk språk innenfor kirkelige tjenester. Det var først fra slutten av 1980-tallet at det ble igangsatt tiltak for at sørsamisk språk skulle gjenreises som gudstjenestespråk i Den norske kirke. Bestemmelsen ble ikke formelt opphevet, men Kultur- og kirke departementet sa i brev av 10.03.2009 at det er opp til Den norske kirkes egne organer hvordan bestemmelsen skal praktiseres.

2.3.2 Læstadianismen

Antakelig har ingen enkeltfaktor fått større betydning for samisk kirkeliv enn den læstadianske vekkelsen. Denne vekkelsesbevegelsen oppstod i Karesuando i Sverige i 1845 knyttet til den svensk-samiske presten Lars Levi Læstadius (1800-1861). Den var et opprør mot det som ble betegnet som død tro blant kirkens prester og drukkenskap blant folk generelt. Vekkelsen spredte seg til Norge med reindriftssamer, som flyttet over grensene mellom sine vinter- og sommerbeiter, og bevegelsen ble raskt utbredt over hele Nordkalotten. Den læstadianske bevegelsen ble et åndelig hjem for majoriteten av den nord- og lulesamiske befolkningen.

Finsk/kvensk og samisk var hovedspråkene i bevegelsen, og læstadianismen fungerte i stor grad som et kulturelt vern for samer og kvener gjennom hele fornorskingsperioden. Læstadianerne har i stor grad sluttet opp om kirkens sakramentsforvaltning, men vært kritiske til kirkens forkynnelse. Forkynnelsen og det åndelige liv har i hovedsak vært forvaltet i egne forsamlinger. I menigheter der kirken motarbeidet læstadianismen og det samiske over tid, finnes det eksempler på at den læstadianske forsamlingen nærmest har fått funksjonen som en slags samisk folkekirke lokalt. Den læstadianske bevegelsen, som i dag er inndelt i ulike retninger, er fortsatt en viktig kraft og identitetsfaktor i nordsamisk og lulesamisk kirkeliv. Retningene har ikke hatt tradisjon for å registrere medlemmer, og de fleste som deltar fast i menighetene (også kalt forsamlinger) er medlemmer i Den norske kirke.

De tre læstadianske hovedretningene i Norge i dag er de førstefødte, Alta-retningen og Lyngenretningen. Alle vektlegger at troen kommer av å høre Guds ord forkynt. Forkynnelse av loven vekker samvittigheten, og evangeliet gir mot til å ta imot syndenes forlatelse og nåden i Kristus. Det vektlegges et konsensusprinsipp i lederskapet.

Den læstadianske kristendom ble i starten spredt av både utsendingsvirksomhet som til Lyngen sent på 1840-tallet, og av samiske reindriftsutøvere som på 1850-tallet kom til sommerbeitene i Sør-Troms og Ofoten. Under Juhani Rataamas ledelse etter Læstadius bortgang i 1861 ble virksomheten i større grad organisert.

De førstefødtes forsamlinger: Denne retningen har bakgrunn i det læstadianske miljøet i Nord-Sverige. I Sverige omtales denne retningen ofte for vestlæstadianerne. De førstefødte har i Norge sitt tyngdepunkt i Ofoten, Narvik-området og Lofoten samt Tysfjord-området. Det er også etablert forsamlinger flere steder i Finnmark, i Tromsø, Bodø, Mo, Malm i Nord-Trøndelag og Trondheim og Oslo. De ulike forsamlingene er i praksis tilsluttet et fellesskap som ledes av forsamlingene i Nord-Sverige. Fellesskapet i Ofoten og Lofoten har en ledende funksjon for forsamlingene i Norge

Utenfor Norge finner man forsamlinger i Sverige, Finland, Russland, Danmark, Tyskland, England, Nederland, Tyskland, Belgia, USA og Canada.

Forsamlingsmøter, «samling» eller «samling om Guds ord» utføres ved at det leses fra Læstadius' prekener og en predikant forkynner, ofte over et valgt bibelsted. Nåden i Kristus vektlegges, og det oppfordres til å holde avstand til syndelivet. Forsamlingen lærer at barnet er et Guds barn også før det er døpt. Dåpen regnes for den første kallelse og markerer at barnet er et lem av Kristi forsamling. Det er etablert en egen trosopplæring. Landstads reviderte salmebok er i all hovedsak brukt i salmesangen uten ledsagelse av instrumenter.

For denne grenen av læstadianismen er det ikke uvanlig at det oppstår rørelse hvor de som har behov for det ber hverandre om tilgivelse. Rørelse oppfattes av en del som et nådetegn.

Alta-retningen: Altaretningen er en gren av en retning om har sin hovedsete i Tornedalen i Sverige og Finland. Mens enkelte fagkilder tidfester etableringen til begynnelsen av 1930-årene, trekker Altaforsamlingen selv linjene tilbake til slutten av 1800-tallet. Petter Posti (d 1918) var første leder. Utsendelse av predikanter foretas til Sør-Troms og Øst-Finnmark. Det er storsamling hver sommer i Elvebakken kirke i Alta. Retningen kalles også småførstefødte. Etablering av egen menighet skyldtes blant annet strid om organisering av de læstadianske forsamlinger i Amerika. Alta-retningen gir ut eget blad, Sions blad og har egen Aandelig Sangbok. Teologisk har Alta-retningen samme kristendomssyn som de førstefødte, men støtter ikke lokalisering av lederskapet og dets autoritet. Synet er at hver menighet er selvstendig, men kan delta i hverandres forsamlinger. Alta-retningen forkaster imidlertid lyngelæstadiansk dåpssyn.

Lyngen-retningen: Omkring århundreskiftet (1900) oppsto det uenighet mellom predikanten Erik Johnsen fra Lyngen og de førstefødtes predikanter som hadde svensk lederskap. Lyngen-retningen forankrer sin forkynnelse i luthersk teologi og har tradisjonelt stått nærmere Den norske kirke enn de andre læstadianske retningene.

Retningens eget navn har derfor vært Den luthersk-læstadianske menighet og de lutherske bekjennelsesskrifter har fått en særlig betydning i denne tradisjonen.

Lyngen-retningen er en særnorsk retning med lokalt forankret lederskap. Hovedtyngdepunktet er i sjøsamiske distrikter i Lyngen, Nord-Troms og vestover mot Tromsø. Utsendelse av predikanter foretas blant annet til Kautokeino og Vadsø. Det spesielle med denne retningen er synet på dåpens forhold til frelsen, som er sammenfallende med Den norske kirkes dåpssyn. Forsamlingene bruker for eksempel Vuoiŋŋalaš lávllagirji, Sálbmagjiri, Siona lávllagirji på samisk og Landstads gamle salmebok på norsk. Videre er det utgitt egen sangbok, Vekter-ropet med åndelige sanger blant annet skrevet av nordnorske, finske og svenske læstadianere. På begynnelsen av 1990-tallet ble Lyngenretningen splittet i såkalte konservative og en liberale fløyer. Disse holder i dag adskilte forsamlinger. Splittelsen er knyttet til synet på skapelsesberetningen, synet på skilsmisse og gjengifte samt synet på autoritet og lederskap. Retningene har hatt et langvarig barne- og ungdomsarbeid.

Det er forskjeller mellom de ulike forsamlingsmiljøene når det gjelder deres relasjon til Den norske kirke. Blant mange av læstadianerne som bor i det området som omfattes av Nord-Hålogaland bispedømme, har frihet til å kunne benytte gammel liturgi (1920) i kirkelig sammenheng vært viktig. Det eksisterer fortsatt relasjonelle utfordringer, blant annet knyttet til striden i forbindelse med innføringen av 1977-liturgien, gudstjenestereformen i 2011 og revisjon av denne i 2018. Revisjonene aktualiserer problemstillingene og partene utfordres på dialog og samarbeid. Friksjoner i denne relasjonen, knyttet til endringsprosesser i Den norske kirke er imidlertid ikke alltid begrunnet bare i teologisk konservatisme. Det kan vel så mye begrunnes i at to folk, samer og nordmenn, samt kvenene som er nasjonal minoritet, har og har hatt ulik endringshastighet i sine samfunn. Generelt kan dette beskrives som at, der storsamfunnet har brukt hundre år på store og omfattende samfunnsendringer, har det samiske samfunn, på samme måte som det kvenske, endret seg på bare noen få tiår. Årsaken kan være at samene og kvenene har bevart sine kulturelle tradisjoner som en motvekt og forskansning mot de fornorskningsbestrebelsene som de ble utsatt for, som en følge av den norske stats- og nasjonsbygginga.

I mange områder har læstadianismen skapt referanserammer for kristen tro og praksis. Det er mange mennesker og familier som har tilhørighet og tilknytning til både kirken og forsamlingsmiljøet. Dette gjelder også yngre generasjoner. Det er dermed ikke sagt at kirkelivet eksplisitt er forankret i de læstadianske forsamlingene i lokalsamfunnet. Enkeltmennesker forholder seg ulikt til det læstadianske forsamlingsmiljøet og til de tradisjonene som de forvalter. Noen familier og enkeltpersoner er sterkt knyttet til kirken lokalt. Samtidig kan de være bærere av tradisjonene, kulturen og den kristne praksis som de læstadianske forsamlingene representerer. Noen vil kunne kjenne en sterk kulturell tilknytning til læstadianismen uten å identifisere seg med dens ståsted, ei heller gå i forsamlinger. Det kan slik være stor variasjon i form av samtidige representasjoner av gammelt og nytt, tradisjonelle og moderne kristendomsformer i nordsamiske og lulesamiske områder og miljøer. Dette kan betraktes som ressurser som gir næring til samisk kirkeliv på en positiv måte, vel så mye som at det betraktes som utfordringer eller som en problematikk. Hvilken definisjon som brukes i omtale av disse fenomenene kan ha å gjøre med kunnskaper og innsikt.

2.4. Samisk kirkeliv i dag

Samisk kirkeliv kommer primært til uttrykk der samer deltar i kirkelige sammenhenger og i menighets- og forsamlingslivet lokalt, i ulike former for kristen praksis i hverdagslivet og i trosopplæring i hjemmet. Det skjer også der samer møtes til kirkelig fellesskap, også på tvers av menighetsgrenser, bispedømmegrenser og landegrenser. Dette forutsetter nærværet av et samisk kollektiv innenfor rammene av kirken. Dette betyr imidlertid ikke at samisk kirkeliv kommer til uttrykk kun når samer er samlet og utgjør en numerisk majoritet. Dette kan også komme til uttrykk når et samisk barn døpes, der en samisk ungdom blir konfirmert, der samer blir viet eller bisatt, i en norskdominert menighet.

Bruk av samisk liturgi, samisk språk eller samisk tonespråk i salmesangen kan bidra til at kirken kan møte samers ønsker om å delta i kirkelivet på egne premisser. Samisk kirkeliv uttrykkes med andre ord i alle sammenhenger der samer deltar i Guds universelle kirke, med sitt eget gjensvar på evangeliet.

Det finnes språklig og kulturelt mangfold innenfor samisk kirkeliv som gjør det nødvendig å omtale samisk kirkeliv på en måte som yter rettferdighet til alle områder og tradisjoner. Nedenfor pekes det på noen særtrekk ved samisk kirkeliv. Disse er det ønskelig at ansatte i kirken har kunnskaper om eller opparbeider seg kunnskaper om, slik at de blir tatt i bruk som kompetanse innenfor Den norske kirke.

I flere deler av det samiske området finnes en sterk faddertradisjon hvor det er viktig at barna har mange faddere. Det er også vanlig å omtale faddere på en mer kjønns spesifikk måte, som gudmor og gudfar, og i noen områder tillegges det ekstra vekt på den fadderen som bærer barnet til dåp. I lulesamiske områder er det ikke uvanlig med dåp i regi av den lokale læstadianske menigheten. I noen av de nordsamiske områdene praktiseres hjemmedåpstradisjonen. Både forsamlingsdåpstradisjonen og hjemmedåpstradisjonen er en bekreftelse på hjem og forsamling som sted for gudstjeneste. I tillegg er det for enkelte viktig å få døpt barnet så fort som mulig etter fødselen. Dåpsstadfestelse i kirken er en integrert del av hjemmedåpstradisjonen.

Det har i mange områder og i mange samiske familier, vært, og er også i dag en tradisjon for å bruke kofte i kirken. I noen menigheter ble for eksempel tradisjon med hvite kapper ved konfirmasjon aldri innført. Noen menigheter har egne tradisjoner og ritualer forbundet ved ekteskapsinngåelse. Det er videre lange tradisjoner for å be om fred og lyse velsignelser over hus der det beskrives å ha vært uro. Da utfører man ulike gjøremål; *I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn* eller *I Jesu navn*. Mange steder er uttrykk for en velsignelses- og bønnepraksis knyttet til ulike sider av hverdagslivet, som ved reiser og ved ferdsel og arbeid ute i naturen. Bruk av bønn, korsmerking, velsignelse og det å lese *Fadervår* står sterkt innenfor de kristne tradisjoner som er i bruk hos samene.

2.5 Spenninger i samisk kirkeliv i dag

En ting som samene har til felles med andre minoritetsgrupper i Norge, er den hundreårige fornorskingspolitikken som staten Norge og kirken i fellesskap gjennomførte. Denne politikken hadde stor tilslutning i sin samtid. Mål om å fjerne den kulturelle og språklige variasjonen som fantes hadde sammenheng med

nasjonsbyggingen og dannelsen av staten Norge. Målet var et mer kulturelt ensartet og enspråklig norsk samfunn.

Følgene av fornorskingspolitikken er at det har utviklet seg visse spenningsfelt som i dag kan være vanskelig å forstå opphavet til. Mange samer så vel som nordmenn og andre, har internalisert de normer og verdier som fornorskningen representerte. Som i samfunnet ellers, kan man også møte negative holdninger til samisk språk i kirken, og til revitalisering av samisk språk og kultur i samisk kirkeliv. Disse holdningene finnes både hos samene og hos andre, og kan forbindes med uvitenhet eller skam, som følge av at disse historiske hendelser har vært fortiet i skolen og kirkens opplæring. Av den grunn må de møtes med kunnskapsdeling og kompetanseheving.

Andre følger av denne politikken er for eksempel at mange samer ikke kan lese og skrive på sitt eget språk, selv om de snakker samisk, fordi de ikke har hatt opplæring i eller på samisk i skolen. I dag er dette endret, og barn og unge kan velge samiskopplæring i skolen. Det er likevel flere generasjoner og folk i mange områder som ikke omfattes av et slikt tilbud i skole eller trosopplæring i menighetene, selv om det er planfestet. Mange samer er norsktalende, selv om de har bevart sin samiske identitet. For andre kan konsekvensen være at de har en samisk identitet som er negativt ladet. For de av samene som også har en kvensk, finsk, russisk, svensk eller norsk bakgrunn, vil det kunne være problematisk om det blir stilt spørsmål ved deres samiskhet og om de er samisk nok.

Følgene av fornorskningen har vært forbundet med taushet og lite åpenhet hos de som ble mest rammet. Det er gjennomført mange prosjekter og forskning på området som gjør at det er utviklet akademisk kunnskap om temaet. Til tross for dette kunnskapsgrunnlaget, er det lite brukt i kirkelig utdanning i dag. Det gjenstår mye arbeid på dette området, selv om de samiske kunnskapsinstitusjonene er godt i gang med dette arbeidet.

Dette gjelder ikke minst på området institusjonsbygging knyttet til opplæring og språk. Her var kirken og skoleverket redskapene som skulle tjene formålet om enspråkighet i norsk og det å bli monokulturell norsk. Dette kan være en forklaring på hvorfor det er knyttet spenninger og utfordringer til kirkens arbeid med mål om bruk av samisk språk i kirken, og formalisering av ordninger som skal sikre bruk av samisk språk og kultur, og et kunnskapsgrunnlag som har et samisk innhold, innenfor samisk kirkeliv.

Den læstadianske bevegelsen har ikke vært til stede i de sørsamiske områdene. Her har blant annet frikirkene vært sterkt til stede. Dette kan være en av forklaringene på at det siden etableringen av Samisk kirkeråd har vært synlig at det eksisterer et visst indre spenningsfelt innenfor samisk kirkeliv, med hensyn til for eksempel utvikling og bruk av samisk språk og samisk kirkemusikk. Innenfor sørsamiske miljøer er det blitt utviklet nye samiske liturgier og ny kirkemusikk med utgangspunkt i den sørsamiske tradisjonelle musikkformen *vuelie*. Ved omtale av sørsamisk kirkemusikk, blant annet i media, er benevnelsen *joik* i kirka tatt i bruk. Ordet *joik* er imidlertid oversatt fra nordsamisk *juoigan* eller lulesamisk *juojgga*. Det gjenspeiler ikke mangfoldet i ulike ord i samiske språk og heller ikke de ulike bruksområder som finnes for denne samiske musikktradisjonen. I det nordsamiske og lulesamiske

området har mange ikke ønsket at *juoigan/juoigga* skal inkluderes i kirkelig musikk. Bakgrunnen kan både være at man anser at det ikke passer inn i kirka, at det finnes en samiskspråklig salmesangtradisjon som man heller vil ivareta eller at man ikke ønsker at kirken skal ta i bruk og dermed endre på den tradisjonelle bruken av *juoigan/juoigga*. Uavhengig av årsak har temaet *joik i kirken* ført til en indre spenning både mellom samiske områder og i lokalsamfunn. Samisk kirkeråd har derfor gitt tilslutning til at dette er noe menighetene selv må bestemme og fatte beslutninger om.

Disse spørsmålene er de senere år blitt tatt opp og drøftet faglig av blant annet Kirkelig utdanningscenter Nord og Samisk kirkeråd. Den kunnskapsutveksling som har funnet sted i samiske miljøer har bidratt til økt forståelse og mer dialog omkring dette tema. Den anerkjennelse som samisk tradisjonsmusikk har i dag, gir grunnlag for å skape ny kirkemusikk.

Andre forhold som har skapt utfordringer innenfor samisk kirkeliv, er forskjellene mellom det samiske samfunns kulturelle og språklige mangfold, og det øvrige samfunnets enspråklige normer. Samiske lokalsamfunn har både samisktalende og ikke-samisktalende samer. Noen er samiskdominert tospråklige, noen er norskdominert tospråklige, og andre er hovedsakelig norskspråklige. Det er svært få personer som er så og si bare samiskspråklige. Disse forskjellene kan representere utfordringer både for enkeltpersoner, grupper, institusjoner og lokalsamfunn. Det kan også skape problemer internt i det samiske samfunnet dersom det er liten forståelse for at det er mulig å være tospråklig. Tidligere tiders enspråklighet, gjorde at samene ble oppfordret til å velge et språk, og da ble samisk ofte valgt bort. Mange samer som bodde i de områdene som ble utsatt for hard fornorskning, opplevde at de ikke i samme grad som samisktalende ble anerkjent som likeverdige. I dag er dette i ferd med å endre seg til det bedre. Samisktalende samer kan oppleve at det er liten forståelse for at det samiske språket og kulturen er truet også i dag.

Samiske institusjoner har de senere årene bidratt til å skape et mer utvidet kunnskapsgrunnlag som er forankret i samenes egne uformelle kunnskapsinstitusjoner. Det har også funnet sted en ny kunnskapsutvikling innenfor høyskole- og universitetsmiljøer, der Samisk høyskole og Kirkelig Utdanningscenter Nord, har vært en sentrale bidragsytere. Samisk kristendom ble forvaltet som uformell tradisjonskunnskap i familiene og i forsamlingsmiljøene, og i menighetene i Den norske kirke. Deler av denne uformelle kunnskapen er over de senere år blitt nedtegnet og gitt en akademisk form. Denne nye orienteringskunnskapen er blitt tatt i bruk innenfor institusjoner som gir kirkelig utdanning, og også ved samiske kunnskapsinstitusjoner med flere doktorgrader og forskningsprosjekter. Dette gjør at kunnskapene innenfor ulike faglige retninger som teologi, religionshistorie, kirkehistorie og religionspedagogikk har økt både ut fra ny kunnskapsutvikling og med mer kunnskapsspredning og kompetanseutvikling.

2.6 Struktur i samisk kirkeliv

Nord-Hålogaland bispedømme er det bispedømmet i Norge der det bor flest samiskspråklige samer. Dette bispedømmet har et særlig ansvar for å ivareta nordsamisk språk og kirkeliv. Nord-Hålogaland bispedømme har en stilling som rådgiver for samisk kirkeliv. Bispedømmet har et prosti, Indre Finnmark prosti, som

ble opprettet for å styrke stillingen til samisk språk. Bispedømmet har også et utvalg for samisk kirkeliv.

Sør-Hålogaland bispedømme har en rådgiverstilling med ansvar for oppfølging av samisk kirkeliv, og har et særlig ansvar for å følge opp bruk av lulesamisk språk i kirken. Bispedømmet har også hatt en egen samisk arbeidsgruppe siden 2004. Sør-Hålogaland har i tillegg til lulesamisk befolkning også sørsamisk, nordsamisk og pitesamisk befolkning. Nidaros og Nord-Hålogaland bispedømmer har ansvar for henholdsvis sør- og nordsamisk språk og kirkeliv, noe som nødvendiggjør samordning med disse bispedømmene.

I det lulesamiske språkområdet har menighetene i Divtasvuodna/Tysfjord, en særskilt forpliktelse med hensyn til bruk av lulesamisk etter samelovens språkregler. Kateketstillingen i Divtasvuodna/Tysfjord er opprettet med særskilt begrunnelse i behovene i lulesamisk kirkeliv. Sør-Hålogaland har en stilling som lulesamisk diakon, med kontorsted i Divtasvuodna/Tysfjord. Sør-Hålogaland har en lulesamisk prestestilling i tilknytning til menighetene i Tysfjord.

Hele det pitesamiske området ligger i Sør-Hålogaland bispedømme. Det er etablert samarbeid med pitesamiske miljøer og enkeltpersoner for å bygge mer kompetanse og øke kunnskap om pitesamisk kirkeliv.

Det sørsamiske området strekker seg over Nidaros, Sør-Hålogaland og Møre og Hamar bispedømmer, men det er Nidaros bispedømme som er gitt et helhetskirkelig ansvar for sørsamisk kirkeliv. Nidaros bispedømme har en stilling med ansvar for samisk kirkeliv i bispedømmet. Stillingene som prest og diakon for sørsamer ligger under Nidaros bispedømme, og har sine daglige virker i Saemien åålmege.

I sørsamisk språkområde er det i tillegg til prestestilling og diakonstilling en trosopplæringsstilling knyttet til Saemien åålmege.

2.6.1 Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti:

Indre Finnmark prosti ble opprettet i 1991 med begrunnelse i å styrke arbeidet med samisk kirkeliv. De berørte menighetene var opprinnelig fordelt på 3 prostier, der de samiskdominerte menighetene var i mindretall. Det nye prostiet ble satt sammen av menighetene i de kommunene i Finnmark som med ikrafttredelsen av samelovens språkregler utgjorde forvaltningsområdet for samisk språk. Dette ble gjort med begrunnelse i målet om å styrke samisk kirkeliv ved å organisere det slik at menighetene der samene er sterkt representert numerisk og i forhold til historiske forhold, utgjorde Indre Finnmark Prostie. Prostiet har flere kateket- og diakonstillinger som skal bidra til en styrking av det samiske kirkelivet.

2.6.2 Saemien Åålmege / Samisk menighet i sørsamisk språkområde

Etter henvendelse fra Åarjelhsaemien Gærhkojejelemen Moenehtse – Sørsamisk kirkelivsutvalg (ÅGM) fremmet Nidaros bispedømmeråd forslag om opprettelse av en egen sørsamisk katekismenighet. Kultur- og kirke departementet opprettet ved kgl.res. 15. mai 2008 Saemien Åålmege / Samisk menighet i sørsamisk språkområde (SÅ). Dette var en forsøksordning i perioden 2009–2012. Dette har vært et svært viktig vedtak for samisk kirkeliv i Den norske kirke, som også har hatt stor betydning for bruk av sørsamisk som kirkespråk. Ordningen ble derfor gjort permanent i

Kirkemøtet i 2015. Menigheten er en samisk kategorialmenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv gjennom å skape arena for sørsamisk kirkelig fellesskapsfølelse. Det bidrar til å knytte sammen et lite folk som er spredt over et stort geografisk område. Denne ordningen tar også på alvor den særskilte bosetting sørsamene har. Det bidrar også til at samene selv mer aktivt kan ta direkte ansvar for å styrke alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv blant samer.

2.6 3 Samisk kirkeråd

Samisk kirkeråd ble opprettet av Kirkemøtet i 1992. Rådet skal fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke, og skal stimulere til at samisk kirkeliv blir ivaretatt som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Samisk kirkeråd skal også ivareta urfolksspørsmål på vegne av Den norske kirke. Rådet består av 7 representanter. Sør-, lule- og nord-samisk kirkeliv og de tre nordligste bispedømmer skal være representert. I rådet sitter også en biskop utnevnt av bispemøtet og en representant for Sametinget.

2.7 Samisk kirkeliv utenfor tradisjonelt samisk område

Samer bor i dag over hele landet, og i Sør-Norge utenfor det samiske bosettingsområdet vil spesielt de større byene ha en større samisk befolkning. Dette gjelder flere byer, men i særdeleshet Oslo.

I 1998 etablerte Oslo bispedømmeråd et samisk ressursutvalg. Utvalgets hovedoppgave er å koordinere 4 samiske gudstjenester i året (3 på nordsamisk og 1 på sørsamisk).

Oslo bispedømmeråd har i flere år arbeidet for opprettelse av en egen samisk prestestilling i Oslo med ansvar for kirkelig betjening av samer i Sør-Norge. Denne har vært tenkt å dekke behov også andre steder i Sør-Norge. Opplevde diakonale behov i det samiske miljøet i Oslo er løftet fram av utvalget, for eksempel om behov for samiske eldre som har mistet evnen til å kommunisere på norsk.

Bergen har hatt 1-2 samiske gudstjenester i året siden midten av 1990-tallet. Også her sprang initiativet ut fra det samiske miljøet i byen. De siste årene har det fungert et eget utvalg for å ivareta dette.

Etablert praksis er at Oslo og Bjørgvin bispedømmer bekoster alt rundt gudstjenesten unntatt den geistlige betjeningen (inkludert kirketolk) som besørges av Nord-Hålogaland bispedømme ved nordsamiske gudstjenester og av Nidaros bispedømme ved sørsamiske gudstjenester. Det har pr. 2018 ikke vært holdt lulesamisk gudstjenester i Sør-Norge.

2.8 Samisk kirkeliv over statsgrensene

Statsgrensene går på tvers av de språklige og kulturelle grensene i det samiske området. Over hele Sápmi er det derfor lange tradisjoner for at samer samles på tvers av statsgrensene lokalt og regionalt. I Norge gjelder dette for alle samiske språkgrupper. I de nord- og lulesamiske områdene har den læstadianske bevegelse vært en stabil arena for samisk kirkelig fellesskap over landegrensene. I det sørsamiske området er det tradisjoner for samiske kirkehelger som samler sørsamer både fra norsk og svensk side- Skoltesamene i Neiden står i nært fellesskap med

skoltesamene i Sevettijärvi i Finland. Mange skoltesamer tilhører tradisjonelt den greskortodokse kirke.

Samiske kirkedager er i nyere tid etablert som en økumeniske arena for alle samer i Sápmi. Dagene arrangeres som et samarbeid mellom Samisk kirkeråd og dets søsterorganer i Svenska kyrkan og Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, samt Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen. Målet med de samiske kirkedagene er å styrke, fornye og inspirere samisk kirkeliv over landegrensene. Man ønsker å få synliggjort den åndelige, teologiske og kunstneriske rikdommen i samisk kirkeliv, og man ønsker å styrke bruken av samiske språk i kirken. Under kirkedagene er det samiske kirkelivet i sentrum, med gudstjenester, samtaler, forelesninger og kulturelle innslag. Samiske kirkedager er arrangert fire ganger, sist i Arvidsjaur i Sverige i juni 2017.

Samarbeidet om Samiske kirkedager har bidratt til styrket samhandling over landegrensene på feltet samisk kirkeliv. I tilknytning til samarbeidet med samiske kirkedager, ble Enarekonvensjonen undertegnet. Enarekonvensjonen regulerer samarbeidet om Samiske kirkedager mellom Samisk kirkeråd og dets søsterorganer i Svenska kyrkan og Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, samt Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen.

Samarbeidsrådet for Kristne Kirker i Barentsregionen (SKKB) er et samarbeid mellom de nordiske lutherske kirkene og Den russisk-ortodokse kirke. SKKB baserer seg på at folk på Nordkalotten har et spesielt fellesskap som knytter menneskene sammen. SKKBs formål er å fremme forståelse for kirkelig samarbeid innen Barentsregionen, fremme kontakt og fellesskap mellom kirkene i regionen på forskjellig nivå. Et godt samarbeid i Barentsregionen er viktig for samene, som bor i alle landene i området. Et av SKKBs satsingsområder er urfolk.

3 Prinsipiell del

Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv er prinsipielt begrunnet på flere nivå. Dette kapitlet viser at arbeidet er forankret i en rekke kirkelige vedtak, juridisk forpliktet av norsk lov og internasjonal folkerett, og politisk forankret i statens samepolitikk. Videre pekes det på inkludering og forsoning som relevante perspektiver. Til sist skisseres noen teologiske perspektiver på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål. Samlet utgjør dette et prinsipielt fundament for de strategier som foreslås.

3.1. Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv

Den norske staten er grunnlagt på territoriet til to folk, det norske og det samiske. De betingelser som samene har som urfolk i Norge, er nedfelt i Grunnlovens § 108. Grunnlovsparagrafen bygger på internasjonale urfolkskonvensjoner som Norge har ratifisert. Disse forplikter alle offentlige myndigheter i Norge til å yte aktiv støtte og til å legge til rette for tiltak som har karakter av positiv diskriminering, når de skal gi tilbud og iverksette tiltak som berører det samiske folk. Kirken har sluttet seg til disse prinsippene, og forpliktelsene et tatt på alvor gjennom en rekke strategidokumenter. De fremholder at samisk kirkeliv er en del av den tradisjon og det fellesskap som

kirken i Norge rommer. Derfor er kunnskap om det samiske folks åndelighet, kirkeliv og tradisjon som et viktig tradisjonsgods som alle døpte bør få del i.

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette:

Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

Kirkemøtet gir en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen av det nye lovforslaget om tros- og livssynssamfunn i 2017, sa Kirkerådet at forvaltningsområdet for samisk språk fortsatt vil være viktig for Den norske kirke for å fremme samisk kirkeliv som likeverdig og livskraftig. Det er også påpekt at for å kunne videreutvikle Den norske kirkes arbeid med samisk språk i menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk er det viktig for Den norske kirke at tospråklighetstilskudd fra Sametinget videreføres. Sametinget har i sitt høringssvar til lovforslaget påpekt at de ønsker at Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv skal lovfestes i den nye loven. I tillegg har de bedt om at det i Samelovens språkregler fortsatt skal være en bestemmelse om at Den norske kirke skal tilby kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter. De foreslår videre at Kirkemøtet skal kunne gi nærmere bestemmelser om innholdet i og gjennomføringen av plikten.

Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke også inkluderer det andre statskonstituerende folket i Norge.

Den norske kirke har som utgangspunkt at den samiske befolkningen skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de tre offisielle samiske språkene.

3.2. Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd

Urfolksspørsmål har vært på agendaen til Kirkenes verdensråd (KV) og til Det lutherske verdensforbund (LVF). Både KV og LVF har i denne sammenheng fattet vedtak som legger føringer med for KVs og LVFs egen virksomhet og med hensyn til medlemskirkenes inkludering av urfolk og urfolks rettigheter i sitt arbeid. Under LVFs generalforsamling i Winnipeg 2003 ble urfolk nevnt en rekke steder i generalforsamlingens *Message*, og det ble vedtatt en egen urfolksresolusjon. I tillegg til opprettelsen av et eget urfolksprogram i regi av LVF, inneholdt resolusjonen en generell anmodning til LVFs medlemskirker:

The LWF and its member churches are also asked to support a process at the national, regional and international levels of protecting human rights of Indigenous peoples, including land rights.

Kirkenes verdensråds generalforsamling i Busan 2013 fornyet forpliktelsen på et programrelatert urfolksarbeid frem mot neste generalforsamling. Arbeidet ble fra 2015 organisert som et økumenisk initiativ der KV samarbeider med det globale økumeniske urfolksnettverket om arbeid på følgende felter: styrke det økumeniske urfolksnettverket, fremme urfolks rettigheter, arbeid med urfolks åndelighet og teologi, og urfolksrelatert forsoningsarbeid. KVs urfolkskoordinator driver arbeidet og samarbeider med en referansegruppe på 7 medlemmer fra ulike urfolksregioner som representerer det globale nettverket inn i Kirkenes verdensråd. KVs generalsekretær har oppnevnt referansegruppen som rådgir generalsekretæren og Kirkenes verdensråds sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering.

Kirkenes verdensråds sentralkomite holdt sitt møte i Trondheim i juni 2016. Før det møtet arrangerte Kirkenes verdensråd og Samisk kirkeråd sammen med Samiska rådet i Svenska kyrkan, Samiska rådet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland og Kirkelig utdanningscenter nord en konferanse om forsoningsprosesser i urfolksammenhenger. Forsoningskonferansen munnet ut i en uttalelse som ble sendt til Kirkenes verdensråds sentralkomite. Sentralkomiteen vedtok dokumentet og kom med flere anbefalinger om hvordan medlemskirker skal følge opp urfolkssaker.

3.3. Norsk lov og folkeretten

Nedenfor nevnes nasjonale lover og folkerettslige bestemmelser som forplikter Den norske kirke i sitt arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

3.3.1 Nasjonal lovgivning

Grunnlovens § 16 slår fast at Den norske kirke forblir landets folkekirke. Videre pålegger Grunnloven *statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv* (Grl. § 108). Kristendom er en viktig del av samisk kultur. Den norske kirke anser seg som forpliktet på å ivareta samisk kirkeliv, både ved at kirkelige tjenester og handlinger blir tilbudt på alle de tre samiske skriftspråkene og at samisk kirkeliv blir gitt likeverdig og nødvendig plass innen Den norske kirke.

Sameloven er med på å konkretisere innholdet i prinsippene som Grunnloven § 108 etablerer. Loven omhandler Sametinget, samisk språk og det samiske flagget. Sameloven regnes som en minimumslov, og språkbestemmelsene som minimumskrav. Flere bestemmelser i sameloven er knyttet opp mot forvaltningsområdet for samisk språk. Kommuner som er med i forvaltningsområdet for samisk språk, mottar årlig tospråklighetstilskudd fra Sametinget som skal dekke utgifter til tospråklighet.

Samelovens språkregler hjemler visse generelle forpliktelser for alle offentlige organ i forvaltningsområdet for samisk språk med hensyn til rett til skriftlig og muntlig svar på samisk, visse lover, kunngjøringer og skjema skal være på samisk. I tillegg gis også ansatte rett til utdanningspermisjon med lønn dersom institusjonen har behov for det. § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at disse skal være likestilte etter bestemmelsene i kapittel 3 i loven. I kapittel 3 gis språklige rettigheter i

møte med ulike offentlige organ, inkludert Den norske kirke. §3-6 slår fast at personer bosatt i forvaltningsområdet for samisk språk har rett til kirkelige tjenester på samisk. Men ifølge lovforarbeidene hjemler den paragrafen kun rett til kirkelig betjening på samisk i individuelt rettede enkelthandlinger (sjelesorg, dåp, nattverd, vigsel) utenfor menighetens fellesskapshandlinger i kirkerommet. Den norske kirke har likevel valgt å legge til grunn at samelovens språkbestemmelser må ha konsekvens også for gudstjenestelivet.

I det sentrale regelverket for gudstjenestene i Den norske kirke, vedtatt av Kirkemøtet i 2011, forpliktes menigheter som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk til å ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv. Dette skal innarbeides i menighetens lokale grunnordning. Den norske kirke har også forutsatt at sameloven legger føringer for menighetenes arbeid med trosopplæring, diakoni og kirkemusikk i språkforvaltningsområdet.

3.3.2 NOU 2016:18 Hjertespråket og endringer i Samelovens språkregler

Sameloven trådte i kraft 1990. Siden den gang har det skjedd betydelige endringer i organiseringen av offentlig sektor. Mange av språkreglene i Sameloven er derfor utdaterte, blant annet er Den norske kirke ikke lenger en statskirke. Regjeringen satte i samarbeid med Sametinget ned et utvalg som skulle se på hvordan regelverk om bruk av samisk språk skal tilpasses dagens organisering av offentlig sektor. Målet er funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk. Utvalgets utredning, NOU 2016:18 Hjertespråket, kom i 2016.

Språkutvalget har foreslått at dagens forvaltningsområde blir endret. Et av målene er at tjenestetilbudet differensieres ut fra hvor sterkt samisk språk står i ulike kommuner og områder. I tillegg drøftes hvordan samiskspråklige tjenestetilbud kan organiseres i bykommuner sammenlignet med mindre kommuner.

I forslaget til endringer i Samelovens språkregler kom det ikke en egen vurdering av § 3-6 om forpliktelsene til Den norske kirke. Utvalget viste i stedet til Samisk kirkeråd sitt innspill til deres arbeid og presiserte at innspillet fra Samisk kirkeråd er i tråd med deres grunnsyn. Språkutvalget anbefaler at Den norske kirke videreutvikler retten til bruk av samisk i Den norske kirke i samsvar med innspillet fra Samisk kirkeråd og utvalgets øvrige forslag.

Innspillet fra Samisk kirkeråd sier at det fortsatt skal være en bestemmelse om bruk av samisk språk i Den norske kirke, men at den ikke skal avgrenses kun til individuelle tjenester. Det foreslås at de menigheter som er i forvaltningsområdet også skal være forpliktet til å følge de øvrige administrative bestemmelsene som finnes i samelovens språkregler i dag. Det vil si blant annet svare på samisk dersom noen henvender seg på samisk til menighetskontoret, at skjemaer og informasjon skal finnes på samisk.

3.3.3 Folkerettslige bestemmelser

Urfolksretten handler om kollektive menneskerettigheter. De to konvensjonene som i særlig grad materialiserer FNs Menneskerettighetserklæring fra 1944 er konvensjonen om Sivile- og politiske rettigheter (SP) og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK). I tillegg kommer barnekonvensjonen. Disse konvensjonene er ved menneskerettsloven inkorporert i

norsk lov. Bestemmelsene i disse konvensjonene skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) slår fast at i stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk (artikkel 27). Det er en alminnelig tolkning at bestemmelsen også omfatter de materielle forutsetningene for samenes totale kulturutøvelse, også omtalt som naturgrunnlaget for samisk kultur. Statene pålegges en plikt til å sikre minoriteten mot inngrep fra andre, for eksempel andre offentlige organer eller private interesser. SP og ØSK har en felles artikkel 1 som slår fast at alle folk har rett til selvbestemmelse. I senere år har FN-organer slått fast at denne retten også gjelder for urfolk.

Barnekonvensjonen har betydning for samene i det den fastslår at barn som tilhører en minoritet eller urbefolkning ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å *leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk* (artikkel 30).

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater etablerer minimumsstandarder for rettslig beskyttelse av urfolk og er ratifisert av Norge (1989). Hovedprinsippet i konvensjonen er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til å bestemme over sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen anerkjenner urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle sin egen identitet, språk og religion, innen rammen av de statene de lever i. Konvensjonen har videre bestemmelser om landrettigheter, sysselsetting og arbeidsliv, opplæring, trygd og helse. Norge har ratifisert konvensjonen.

FN-erklæringen om urfolks rettigheter vedtatt av FNs generalforsamling i 2007, fastsetter universelle minstestandarder for urfolks rettigheter. Urfolks rett til selvbestemmelse står sentralt, og erklæringen inneholder bestemmelser med hensyn til land, vann og ressurser, kultur, religion, utdanning, helse, egne institusjoner osv. I prinsippet etableres ikke nye rettigheter i forhold til tidligere FN-konvensjoner, men erklæringen er tydelig på hvordan slike rettigheter skal gjennomføres i forhold til urfolk under hensyntagen til deres spesielle situasjon. Slik representerer urfolkserklæringen den seneste folkerettslige utviklingen for vern av urfolks rettigheter, og er det mest samlende uttrykk for internasjonal urfolksrett:

Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin.
(Artikkel 2)

FNs urfolkserklæring er ikke juridisk bindende, men forplikter statene politisk og moralsk. Norge har signert erklæringen.

3.4. Inkludering som grunnprinsipp

Denne planen forutsetter inkludering som grunnleggende prinsipp i arbeidet. Inkludering bygger på likeverdighet og ikke på likhetsidealet. Menneskets rett til å være forskjellig og likevel tilhøre et sosialt, kulturelt og sosialt fellesskap er inkluderingstankens utgangspunkt for å bygge menneskelige fellesskap. Integrering og assimilering innebærer at noen står utenfor og skal tas inn i fellesskapet ved å gjøre dem like flertallet. Dette er ikke inkludering. All kirkelig aktivitet som bygger på inkludering forutsetter at alle i utgangspunktet er inne i fellesskapet, og deltar der på likeverdige om enn forskjellige premisser.

Inkluderingsprinsippet er ikke bare nødvendig i møtet mellom det samiske og det norske, men også innad i det samiske samfunn. I samiske samfunn står fellesskapet sterkt. I fellesskapet skal alle være likeverdige deltakere uansett funksjonsevne. Målet må være at alle skal oppleve seg inkludert i det trosfellesskap som kirken utgjør. Ansvarlige ledere må sørge for at individet opplever seg selv som en del av dette fellesskapet.

3.5. Forsoning som grunnperspektiv

I sak KM 13/97 etablerte Kirkemøtet et forsoningsperspektiv på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og det samiske folket. Erkjennelsen av kirkens medvirkning i fornorskingspolitikken og vilje til ny framtid var sentralt i Kirkemøtets vedtak:

Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskingspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.

Kirkemøtet har siden vektlagt forsoningsperspektivet i flere saker om samiske forhold, blant annet i behandlingen av finnmarksloven (sak KM 11/03).

Dialog- og forsoningsarbeid kan ikke reduseres til enkelttiltak, men er med som en helhetlig del av Den norske kirkes virke. Kirkemøtet har understreket at rettferdighets- og forsoningsarbeidet i kirken krever vilje til å prioritere ressurser, om nødvendig også over lang tid. For at uretten overfor samene ikke skal fortsette, må kirken prioritere samisk kirkeliv. Det vil også være til beste for kirken som helhet. Strategiplan for samisk kirkeliv legger til grunn at det viktigste er å skape rammer, relasjoner og strukturer som virker forsonende og fremmer likeverdig deltakelse.

3.6. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv

Den norske kirkes læregrunnlag som evangelisk luthersk kirke forutsettes som det naturlige utgangspunktet for arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke. Nedenfor skisseres et utvalg teologiske perspektiver som er relevante for arbeidet med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål i Den norske kirke.

Denne strategiplanen legger til grunn følgende ekklesiologiske bestemmelse av samisk kirkeliv (ekkesiologi = kirkeforståelse): *Samisk kirkeliv kommer til uttrykk der samer i rammen av Den norske kirke, deltar i Guds universelle kirke, næret av Ord og sakrament, med sitt eget gjensvar på evangeliet.*

Denne formuleringen har klangbunn i Den augsburgske bekjennelses (CA) artikkel VII Om kirken, hvor det framholdes at (1) kirken er én og universell, at (2) kirken

konstitueres av evangeliet og sakramentene, og (3) gir rom for ulike menneskelige overleveringer, skikker og seremonier. Like ens lærer de at det alltid vil forbli en hellig kirke. Kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett. Til sann enhet i kirken er det nok å være enig om evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene. Det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: *En tro, en dåp, en Gud og alles Far* (CA VII Om kirken).

Alle mennesker er skapt i Guds bilde (1 Mos 1,27). Som skapelsesteologisk syn begrunner dette alle menneskers ukrenkelige verdi. Menneskers erfaring av verdi og verdighet er imidlertid nært knyttet til konkrete fellesskap. Der hvor mennesker fratras mulighet til å kjenne seg verdifull ut fra eget språk, egen kulturtradisjon og etnisk fellesskap, krenkes derfor menneskeverdet. Urfolk har vært særlig utsatt for dette. Budskapet om å være skapt i Guds bilde, skal derfor ivareta menneskets behov for verdighet i rammen av eget språk, egen kultur og egen historie.

Inkarnasjonen, at Gud ble menneske (kjøtt, lat inkarnatio) og tok bolig i blant oss (Joh 1,14), er en bekreftelse av skaperverkets grunnleggende verdi. At Gud blir menneske, viser på én og samme tid skapningens behov for frelse, og dets evne til å romme Guds nærvær. Slik bygger inkarnasjonen bro mellom første og andre trosartikkel. Inkarnasjonen viser oss at Gud ikke møter oss utenfor vår virkelighet, men tar bolig i den. At kristentroen har ulike uttrykk fra sted til sted, og fra kultur til kultur, er derfor en naturlig følge av inkarnasjonstroen. Misjonsbefalingens formulering *Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler* (Matt 28,19) er et uttrykk for at evangeliet er gitt til alle folk, og at alle folk derfor har en rettmessig plass i kirken.

Morsmål og språklig mangfold fremstår som en viktig verdi i Det nye testamentet knyttet til Den Hellige Ånd og kirkens identitet, som i pinseunderet (Apg 2). Teksten om pinseunderet viser at det språklige mangfoldet er en del av kirkens identitet fra første øyeblikk. Som motstykke til Babels forvirring (1 Mos 11) består imidlertid ikke pinseunderet av at alle igjen begynner å forstå det samme språket. Snarere tvert om; folk fra alle folkeslag forundres i det de nå får høre om Guds storverk på sine egne tungemål. Pinseunderet står dermed som Åndens grunnleggende bekreftelse av morsmålet.

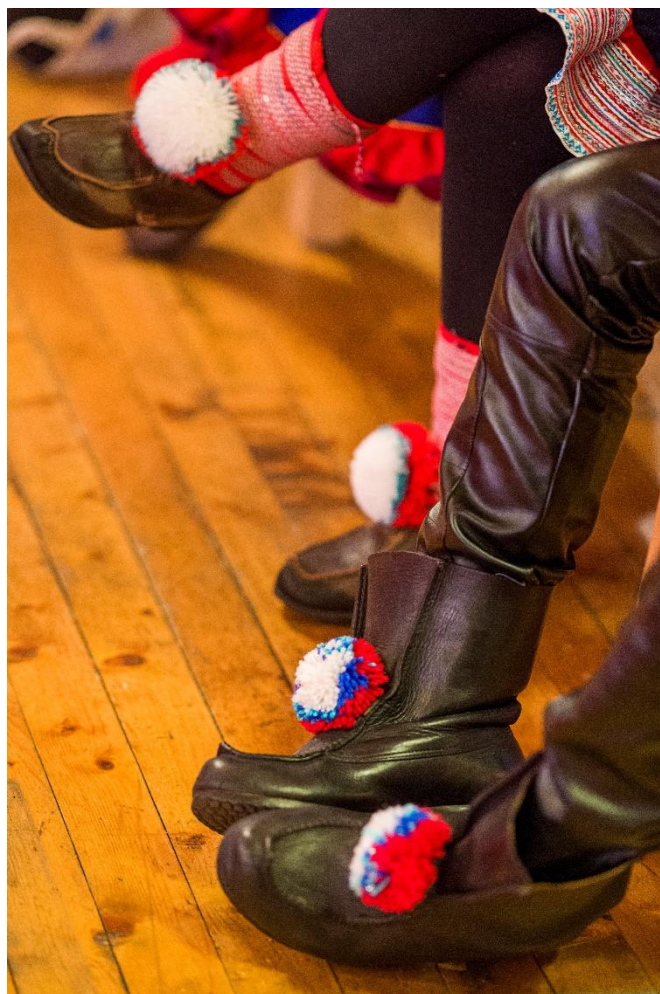
I Bibelens siste bok, Johannes' Åpenbaring, hører språkene med i den himmelske lovsangen framfor Guds trone. Det tales om en skare som ingen kan telle av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål (Åp 7,9). Alle språk og folk inngår med andre ord ifølge Bibelen i den himmelske liturgi. Det er her også relevant å nevne at oversettelse og bruk av Bibel, salmer og liturgier på folkets språk dessuten er en viktig del av den lutherske arv. Det nye testamentet vitner om det kulturelle dilemmaet som oppstod når kirken gikk fra å være en jødisk bevegelse til også å omfatte mennesker med annen etnisk, kulturell og religiøs bakgrunn (for eksempel Apg 10). Dette har visse paralleller til problemstillinger skapt av siste århundres misjon hvor evangeliet kunne fremstilles som om det var tilgjengelig kun gjennom vestlige kulturuttrykk og verdier. Et sentralt spørsmål i urkirkens kulturdilemma var hvorvidt ikke-jøder måtte følge jødisk lov og praksis for å være kristne, for eksempel omskjæres og følge jødiske renhetsforskrifter (for eksempel Apg 15). Paulus stod for synet at hedningkristne

(altså ikke-jøder) ikke var pliktige til å underkaste seg jødiske skikker på dette området. Han begrunnet det med at i troen på Kristus står alle likt (1 Kor 12,13; Gal 3,28; Kol 3,11). Troen på Kristus gir med andre ord frihet til å være kristen i forlengelsen av egen kultur. Dette handler ikke om en ukritisk akseptering av alle kulturuttrykk, men om frihet til å ta med seg alt som er godt og verdig i sin kultur (Fil 4,8).

Budskapet om forsoning er sentralt i Det nye testamente. Det handler fremfor alt om den forsoning som er nødvendig mellom Gud og mennesker, og som er muliggjort i Kristus (2 Kor 5,18-19; Rom 5,10). Forsoningen som Kristus bringer, har imidlertid også betydning for etniske og kulturelle skillelinjer mellom mennesker. Når Paulus skriver om *ham [Kristus] som gjorde de to [hedninger og jøder] til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet*” (Ef 2,14), så hentyder muren som skiller antakelig til muren mellom forgården og Det hellige i Jerusalems tempel. Denne muren skilte hedninger og jøder. Kun jødiske menn fikk gå inn i Det hellige. Paulus synes å mene at denne muren er et symbol på mellommenneskelig fiendskap. Denne muren rives nå ned i åndelig forstand i det nye åndelige tempel (Ef 2,21f) som bygges i Kristus: *I én kropp forsonte ham dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet.* (Ef 2,16). Forsoningen Jesus bringer, skaper også erkjennelse av begått urett, og vilje til å søke mellommenneskelig forsoning og rettferdighet gjennom gjenopprettende handlinger (Luk 19,8-9). Forsoningsprosessen mellom kirken og samene kan forstås som uttrykk for slikt mellommenneskelig forsoningsarbeid. Rett og rettferdighet på det mellommenneskelige området er her et viktig bibelsk kall. Dette perspektivet er tydelig til stede i den gammeltestamentlige profettradisjonen (jf. Jes 58, 6-8; Am 5, 12), og finner sin fortsettelse i evangelienes vitnesbyrd om Jesus (Luk 1, 47-55; 4, 18-19).

Bibelen tegner et bilde av en Gud som har spesiell omsorg for undertrykte og utsatte i samfunnet. Dette driver kirken til engasjement i sosialetiske spørsmål. Bibelen forteller at mennesket er tatt av jorden lik alle andre skapninger (1 Mos 2, 7.19), og at Gud har sluttet en pakt med alt det skapte (1 Mos 9, 9-11). I Bibelen er derfor hele skaperverket gjenstand for Guds omsorg, på skapelsens og frelsens område. Kristi forsoning favner hele skaperverket (Kol 1, 20.23), alt det skapte lengter etter forløsningen (Rom 8, 19-22), og hver skapning deltar i lovsangen av Lammet (Åp 5, 13). Slike motiver gir gjenklang i urfolks åndelige tradisjoner, også i samiske kristendomstradisjoner.

4 Strategidel

4.1. Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv

Mål:

A	Samiske språk og kultur brukes og er synlig i gudstjenester i hele landet, på en måte som er tilpasset lokalt samisk kirkeliv, med en flerspråklig tilnærming.
B	Menigheter i samiske områder har ansatte som er samiskspråklige, eller har formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk.
C	Alle som ønsker det kan etterspørre om samiskspråklig betjening i sin hjemmemenighet, uansett hvor i landet de bor. Betjeningen organiseres ut fra hvilke samiskspråklige ressurspersoner som er tilgjengelig til enhver tid.
D	De tre samiske språkene sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk er i bruk på Den norske kirkes nettsider og i sosiale medier.
E	Samiske språk er synlig og i bruk ved Den norske kirkes konferanser, møter og i publikasjoner.
F	Det er utviklet og produsert ressursmaterieell på de tre samiske språkene, som er tilgjengelig for de menighetene der det bor samer.
G	Samiske barn og unge har trosopplæring på samisk i flere menigheter i samiske områder. I øvrige menigheter er samisk materieell fra ressursbanken, som osko.no, i bruk i trosopplæringa.

H	Flere menigheter og bispedømmer har opprettet utvalg for samisk kirkeliv.
I	Samiske kirkedager er en sentral samiskkirkelig arena på tvers av landegrensene.
J	Flere menigheter markerer den samiske nasjonaldagen.

I gudstjenesten møter mennesker evangeliet om Jesus Kristus. For samer har det stor betydning at gudstjenesten er et sted der man opplever et fellesskap med andre samer, og et samisk trosfellesskap der språk og innhold er livsnært og relevant. For mange er det å høre ordet, motta sakramentene og ikke minst oppleve salmesangen på samisk viktig. For noen kan det være et ønske å oppleve at det også gjennomføres samiskspråklige gudstjenester med samisk liturgi, uten at det tolkes til norsk, på samme måte som det finnes enspråklige norske gudstjenester. Også samer som selv ikke snakker eller forstår samisk vil kunne oppleve det å høre samisk i gudstjenesten som svært givende. Menighetene kan legge til rette for samiske gudstjenester som er inkluderende, at de muligheter som finnes lokalt for å bruke samisk språk, blir anerkjent selv om det ikke finnes samisktalende eller samiskspråklige prester. Menighetens ansatte kan legge til rette for at samisktalende blant menighetsmedlemmene deltar i et arbeid med å utforme den samiske gudstjenesten, bidra med å lese tekster på samisk, og å velge samiske salmer samt å peke på eller finne frem til hva som kan være et relevant samisk innhold. Ansvar for å gi tilbud på samisk og/ eller med samisk innhold ligger på menigheten. Der det ikke er ansatte som har samiskkompetanse, kan dette gjøres i samarbeid med samiske menighetsmedlemmer, med samiske institusjoner, foreninger eller organisasjoner på stedet.

Noen menigheter har et større ansvar for å tilby samiskspråklige tjenester enn andre. Det er Saemien Áálmege/Sørsamisk menighet og de menighetene som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk. For at de skal kunne betjene den samiske befolkningen på samisk må kirken tildele ressurser som muliggjør dette. I tillegg må det avklares hvordan Sametingets tildeling av tospråklighetsmidler til samiske forvaltningskommuner også skal komme til menighetene.

Samisk språk hører hjemme i bruk i kirkelige handlinger også utenom gudstjenesten, for eksempel i vielser, begravelser, diakonale tiltak og trosopplæringa. Styrking av språkkompetansen for å gi tilbud om et likeverdig kirkelig tilbud er en sentral oppgave. Noen menigheter har som sagt særlige lovforpliktelser om bruk av samisk språk. I tillegg er det svært mange menigheter i Norge som ligger i samiske bosettingsområder. Disse menighetene har et ansvar for å synliggjøre samisk språk og innhold i gudstjenesten. I tillegg til det formelle juridiske ansvaret er det også forpliktelser av teologisk og diakonal karakter som for eksempel er forankret i pinsebudskapet og i kirkens forkynnelse om likeverdighet i form av kampen for rettferdighet.

En viktig forutsetning for å øke tilbudet om samiskspråklig betjening er å undersøke behovet og ønske om bruk av samisk språk. Menighetene i Den norske kirke som har gode rutiner for å etterspørre om det er ønskelig med samisk språk i forbindelse med for eksempel dåps- eller vigselssamtaler kan være gode forbilder for andre menigheter, og dele kompetanse og praksis for å øke antall menigheter som gjør dette.

Om det rettes spørsmål om det er ønske om materiell på samisk når menighetene sender ut for eksempel invitasjon til utdeling av fireårsbok eller testamente, vil samer kunne tilkjennegi at de ønsker dette. På den måten kan man tilby en språklig tilpasning, og samer blir betjent på samisk selv om menigheten kan mangle ansatte som behersker samisk. Dersom det kommer forespørsel om samisk betjening, og menigheten ikke har samisk kompetanse er det viktig at kirken har gode rutiner for bistand og kompetansedeling over menighets-, prosti- og bispedømmegrensene. I dag er det en stilling som prest for samer i sørsamisk område i Nidaros og en stilling som prest for samer i nordsamisk område i Nord-Hålogaland bispedømme. Disse stillingene utgjør en viktig ressurs i kompetansedeling og hjelp til betjening. Sør-Hålogaland bispedømme har nettopp ansatt prest i stilling som lulesamisk prest, som til daglig er lokalisert i Tysfjord menighet. Dette er også en viktig stilling med tanke på kompetanse om lulesamisk kirkeliv. I tillegg er det behov for å få opprettet en stilling som prest for samer i Sør-Norge.

Samenes nasjonaldag har siden den ble opprettet, utviklet seg til å bli en stor festdag for samene. Kirken har mange steder vært med og markere 6. februar fra starten av, med å arrangere samiske gudstjenester i menighetene som en del av det lokale programmet for dagen. Dette er en god mulighet for kirken til å markere sin tilstedeværelse i det samiske samfunnet og deltakelse i det som har betydning i samenes liv. Det er utviklet både gudstjenesteressurser og ressurser og materiell for trosopplæring, som menigheter kan bruke til å markere dagen. Det er et viktig mål at flere menigheter blir med på feiringen av Samenes nasjonaldag.

Synliggjøring av samisk språk er også viktig i arbeidet som Den norske kirke gjør på nasjonalt og regionalt nivå. Økt bruk av samisk språk på kirkens hjemmesider, i sosiale media, og på nasjonale og regionale arrangementer er med på å synliggjøre og dermed heve statusen til samiske språk.

Bruk av samiske språk, og kunnskap til å løfte samisk innhold i gudstjeneste og i menighetens øvrige arbeid forutsetter kompetanse hos ansatte i Den norske kirke. Når det utlyses stillinger i menigheter i samiske områder kan det å etterspørre samisk kompetanse være nødvendig for å få ansatte som kan bidra til måloppnåelse på dette området. Dette gjelder også på bispedømmenivå. For å få en bedre dekning av samiskspråklige kirkelige ansatte kan menigheter ansette personer med formell utdanning i samisk språk, uten at de har en kirkelig utdanning. Eller man kan ansette personer med formell kirkelig utdanning uten samisk kompetanse som får mulighet til å lære seg samisk. I slike tilfeller kan fleksible løsninger med mulighet for en tilleggsutdanning kombinert med jobb bidra til at man får ansatte med formell utdanning og med samiskspråklig kompetanse.

Et samisk kirkelivsutvalg i menigheten eller på bispedømmenivå vil kunne gi den kompetansen som ansatte eventuelt mangler, og kan sikre at det oppnås kontakt med samer i menighetene. De kan bidra med sin tradisjonskunnskap, kjennskap til lokale samiske organisasjoner og sine nettverk til et samisk kirkeliv som er representativt for området man er i.

Samiske kirkedager er et svært viktig nordisk samarbeid og arena for samisk kirkeliv på tvers av landegrensene. Kirkehelgen er en viktig arena for fellessamisk

gudstjenestefeiring der både samiske språk og samisk innhold er bærende elementer. Det ligger et stort potensiale i å utvikle dette samarbeidet til andre felt som for eksempel samordning av samiskopplæring av prester, liturgi- og salmearbeid, konfirmantarbeid, trosopplæringsressurser, arbeid med samisk teologi osv. Videre har utviklingen av kirkedagene vært viktig for å skape arenaer for samtaler knyttet til kirkens engasjement i samiske områder, både hva retten til land og vann angår, samt urfolks forvaltningskompetanse og utvikling av kirkenes samiske innhold.

4.1.1 Eksempler på samiske gudstjenester og bruk av samisk språk og innhold i gudstjenesten

Samiske gudstjenester kan i sin helhet gjennomføres på samisk, på samme måte som norskspråklige gudstjenester. Da alle de samiske språkene er i en permanent minoritetssituasjon i Norge, blir dette svært sjeldent gjennomført uten at det også finnes en norskspråklig oversettelse eller at det tolkes til norsk. Målet er da at alle skal kunne forstå det som sies eller synges i en gudstjeneste. Det er mange samer som ikke forstår eller snakker samisk. En flerspråklig samisk gudstjenestemodell tjener dette formålet, også fordi flerspråklige gudstjenester er med på å gjenspeile den flerspråkligheten og tospråkligheten som finnes i mange samiske familier og i samfunnet. Det er mulig å utforme de samiske gudstjenestene ut fra lokale forhold. Noen steder vil det være naturlig å ha samiskspråklige gudstjenester som oversettes eller tolkes til norsk. Disse kan omtales som samiske gudstjenester. Andre steder vil det være naturlig med en samisk-norsk gudstjeneste, der begge språk brukes og det som er på norsk er oversatt til samisk. En tredje variant er en norsk-samisk gudstjeneste, der norsk er dominerende, men det brukes samisk liturgi, bønner leses på samisk, det velges samiske salmer, mens preken og deler av liturgien er på norsk. De ledd som er på samisk blir oversatt til norsk, eller finnes skriftlig i et program. Den fjerde varianten er en norskspråklig gudstjeneste med et samisk innhold, tema og problemstillinger. Også her kan samer medvirke i enkelte ledd, men norsk er hovedspråket.

Der det finnes kirketolker, er en del av kirketolkenes oppgave å bidra til at samisk brukes mest mulig i en samisk gudstjeneste. Der det ikke finnes tolk eller liturger med samisk språkkompetanse, vil det å bruke noe samisk alltid vil være bedre for samene i menigheten, enn at samisk språk og innhold ikke brukes. I forrige Strategiplan for samisk kirkeliv var det mål om opprettelse av flere kirketolker/språkmedarbeidere. Av de er følgende stillinger ikke opprettet:

- En 100% lulesamisk kirketolkstilling, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.
- Fire 50% regionale kirketolkstillinger i Nord-Hålogaland bispedømme knyttet til Varanger prosti, Indre Finnmark prosti, Nord-Troms prosti og Indre Troms prosti.
- En 100% sørsamisk kirketolkstilling knyttet til Saemien Åålmege, men også med ansvar for menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk i sørsamisk område, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.

For å kunne ivareta behovene som den samiske befolkningen har til samiskspråklige tjenester, så er det fortsatt behov for disse stillingene. Målet om at de skal opprettes videreføres derfor også i neste strategiperiode.

Flere menigheter har innarbeidet en praksis med faste liturgiske ledd på samisk i gudstjenesten, for eksempel nådehilsen og velsignelsen. En del menigheter har også samiske ledd trykket i gudstjenesteheftet, for eksempel Kyrie eller Vår far på samisk.

Kirkeårets tekster finnes oversatt til alle tre samiske språk, og er tilgjengelig blant annet på bibel.no. Mange menigheter som aktivt bruker to språk i gudstjenesten, velger å trykke bibeltekstene på det ene språket i gudstjenesteagendaen, slik at de som ønsker kan lese teksten der. Dette er også en god måte å aktivt synliggjøre samisk språk i gudstjenesten, og kanskje særlig der man ikke har liturger/medliturger som behersker språket.

Samiske liturgier eller liturgi på samisk språk har ulikt innhold. Et eksempel på samisk liturgi er "Velsignelse av hus og hjem", som både kan brukes på samisk og på norsk, men som synliggjør en samisk kristen tradisjon. Liturgi på samisk språk er ordinære liturgier oversatt til samisk. Liturgiske ledd med samisk tonespråk er de liturgiene der samiske musikere har satt melodier til. Disse liturgiske leddene finnes også på norsk.

Samisk innhold handler både om å synliggjøre samisk kirkeliv gjennom bruk av lokal kristen praksis og kjennskap til hvordan kontekstuelle tilnærminger kan bidra.

Stedegjøring og fleksibilitet i kirkens arbeid danner også rammen for nyutvikling og vekst med fokus på inkludering som prinsipp. Kollektivt eierskap, og individuell opplevelse av en kirke som også er til for enkeltmennesket kan danne rammen for både engasjement som frivillig, deltagelse i kirkens virksomhet og opplevelse av at man hører til i det kristne fellesskapet.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Bidra til at det finnes tilgjengelig samiskspråklig materiell og ressurser for gudstjenesteliv. Dette innbefatter samiske liturgier og liturgier oversatt til alle tre samiske språk.
 - I samarbeid med bispedømmene, bidra med veiledning og bistand til menigheter slik at de kan oppfylle ønsker om samiskspråklig betjening.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i nasjonale arrangementer, konferanser og publikasjoner.
 - Bidra til at menighetene ivaretar lokale samiskkirkelige tradisjoner ved å legge til rette for arenaer der samisk kristen praksis og innhold løftes faglig.
 - Oppmuntre til opprettelse av flere samiske utvalg i menigheter og bispedømmer.
 - Gjennom dialog med utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at faglig kompetanse innenfor samisk kirkeliv og språk må inn i grunnutdanningene.

- Bidra til videre framgang i oversetting av Bibelen til lulesamisk og sørsamisk.
- Bidra til samarbeid og økt dialog med organisasjoner og institusjoner som har betydning for samisk kirkeliv.
- Bidra til at det opprettes en stilling som prest for samer i sør og flere språkmedarbeiderstillinger innen Den norske kirke
- Bidra til samarbeid og økt dialog med samiske institusjoner og samiske organisasjoner
- Bidra til samarbeid og økt dialog med de læstadianske forsamlingsmiljøer som ønsker en positiv relasjon til kirken og har betydning for samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerådenes ansvar:
 - Bidra til at menighetene øker bruken av samisk språk og kulturelt innhold i gudstjenestene.
 - Legge til rette for at menigheter i samiske områder har ansatte som er samiskspråklige, eller har formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk Legge til rette for at samisk kristen praksis og innhold løftes faglig.
 - Bidra til kompetansedeling i bispedømmet slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov. Dette kan også gjøres i samarbeid med andre bispedømmer.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.
 - Søke å opprette utvalg for samisk kirkeliv på bispedømmenivå, og i samråd med menigheter søke opprettelse av slike utvalg på menighetsnivå.
 - I oppfølgingen av institusjonsprester tematisere nødvendig kompetanse knyttet til å møte samer som er i ekstra sårbare livssituasjoner.
 - I oppfølgingen av studentprester bidra til kompetanse slik at de kan følge opp samiske studenter og gi et likeverdig tilbud i studentmenighetene.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Menighetene i de tre nordligste bispedømmene skal vurdere hvordan samisk språk og kulturelt innhold skal brukes og synliggjøres i menighetens gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
 - Menigheter i øvrige områder skal vurdere hvordan samisk språk og kulturelt innhold kan brukes og synliggjøres i menighetens gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
 - Menigheter i samiske områder gjør fellesrådene oppmerksomme på viktigheten av gode rutiner for å vurdere behov for samiskspråklig kompetanse i ansettelsesprosesser.
 - Bidra til kompetansedeling slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.

- Søke opprettelse av utvalg for samisk kirkeliv på menighetsnivå.
- At ansatte har gode rutiner for å registrere ønsker om betjening på samisk språk gjennom dåpssamtaler, konfirmantinnskriving, vigselssamtaler og sørgesamtaler.
- Menigheter i samiske områder bidrar til å dokumentere lokal trospraksis knyttet til samisk åndelighet og tradisjon i sine områder, som for eksempel vigsel, hjemmedåp, bæreandakt, begravelser osv. Dette brukes så aktivt i gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.

Menigheter	Forventet bruk av og evt. forpliktelser til bruk av samisk språk i menigheten	Forklaring
<p>Menigheter med særskilt ansvar for bruk av samisk språk og samisk innhold i tjenesten.</p>	<p>Gi tilbud om samiskspråklig eller tospråklig samisk – norsk trosopplæring. Sikre at alle barn som deltar i trosopplæringa også blir kjent med samisk kristendom og trospraksis.</p> <p>Tilstrebe samiskspråklig tilbud knyttet til diakoni. Organisere tilbud om samiskspråklige tjenester, i diakonalt arbeid, med bruk av tolk der det ikke finnes samisktalende ansatte</p> <p>Ha mål om at det er nedfelt i lokal grunnordning at det skal være samiske gudstjenester i menigheten</p> <p>Utvikle kompetanse i forhold til samisk språk, kultur og samfunnsliv, og gi et tilbud med samisk innhold i tjenesteytinga.</p> <p>Samisk språkkompetanse hos ansatte prioriteres. Bidra til kompetansedeling om samisk kirkeliv.</p>	<p>Følgende menigheter foreslås å inngå:</p> <p>Saemien Áálmege/Sørsamisk menighet.</p> <p>Menighetene i følgende kommuner i Nord-Hålogaland bispedømme: Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune Karášjoga gielda/Karasjok kommune Deanu gielda/Tana kommune Unjárgga gielda/Nesseby kommune Porsáŋggu gielda/Porsanger kommune Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune Loabága suohkan/Lavangen kommune</p> <p>Menighetene i følgende kommuner i Sør-Hålogaland bispedømme: Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune Aarborten tjjelte/ Hattfjelldal kommune</p> <p>Menigheter i følgende kommuner i Nidaros bispedømme: Snåasen tjjelte/Snåsa kommune Raarvihke tjjelte/Røyrvik kommune</p>
<p>Menigheter i tradisjonelt samisk bosettings-område</p>	<p>Fastsette mål om faste samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold.</p> <p>Utvikle tilbud med samisk innhold og bruk av samisk språk trosopplæringa, i henhold til tilgjengelig kompetanse.</p> <p>Samarbeid med samiske ressursmenigheter om samiskspråklig tilbud i diakoni.</p>	<p>Alle menigheter i de tre nordligste bispedømmer, samt Nord-Østerdal prosti og Indre Nordmøre prosti. For menigheter med få samiske språkressurser, kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet være et godt alternativ.</p>

	<p>Samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides.</p> <p>Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskriving, vigselssamtaler og sørgesamtaler.</p>	
<p>Bymenigheter med betydelig samisk bosetting</p>	<p>Fastsette mål om faste årlige samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold.</p> <p>Organisere ulike former for samlinger for samiske barn og unge i byene, med tilbud om samiskspråklig trosopplæring, ungdomsarbeid, familiegudstjenester eller tilbud om å delta på turer eller vandringer ute i naturen; knyttet til arbeid med vern om skaperverket.</p> <p>Bidra til at samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides.</p> <p>Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskriving, vigselssamtaler og sørgesamtaler.</p>	<p>Menigheter i følgende kommuner foreslås å inngå: Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Bodø, Tromsø og Alta, Hammerfest og Kirkenes. Prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet er et alternativ.</p>
<p>Menigheter i hele landet</p>	<p>Gjøre seg kjent med muligheten for å innarbeide et samisk innhold i lokale planer og i lokal grunnordning, ut fra hva som er aktuelt og relevant for menighetsmedlemmene.</p> <p>Utvikle rutiner for å etterspørre ønske om samiskspråklig materiell til barn/unge i trosopplæringa, eller tilgang til samisktalende personer i diakonalt arbeid.</p> <p>Sikre at alle barn har tilgang på kunnskaper om samene og samisk kirkeliv i trosopplæringa.</p>	<p>I menigheter utenfor samisk bosetningsområde kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet om samisk tilbud for den samiske befolkningen i menigheter være en god løsning.</p>

	Dette kan nedfelles i den lokale trosopplæringsplanen.	
--	--	--

Sør-Varanger menighet i Nord-Hålogaland bispedømme har utviklet en oversikt over og modell over organisering av ulike måter å bruke samisk og norsk språk på, i tospråklige samiske gudstjenester. Modellen kan hjelpe menigheter til å finne hvilke samiskspråklige ressurser som er tilgjengelig lokalt og hvordan de ut fra dette kan organisere flerspråklige samiske gudstjenester. Modellen kan fungere som et praksis arbeidsverktøy for menigheter i arbeidet med å organisere samiske gudstjenester og gudstjenester med samisk innhold.

Valg av språk	Ledd i gudstjenesten	Bruk av samiskspråklige ansatte og / eller ressurspersoner i lokalmiljøet	Praktisk tilrettelegging
Nivå 1: Samiskspråklig gudstjeneste	Alt innhold i gudstjenesten er på samisk. Det brukes samisk liturgi, og samiske salmer med samisk tonespråk.	Aktuelt i noen få menigheter i de tre nordligste bispedømmene der det er samiskspråklige prester og andre ansatte som er samiskspråklige samt tolk som kan tolke til norsk.	Menighetene bruker egne ansatte eller samarbeider med andre menigheter om praktisk gjennomføring.
Nivå 2: Samisk- norsk gudstjeneste	Samisk liturgi og salmer på samisk. Preken på norsk (med eller uten tolking til samisk). Samiske salmer med samisk tonespråk. Samisk tekstlesing og fadervår på samisk.	Dette er aktuelt i noen menigheter i de tre nordligste bispedømmene, og i menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk. Bispedømmekontorene kan bistå med oversikt over kirketolker og ansatte i menighetene med samisk språkkompetanse og tilgang til tolker.	Det er mulig å få til en tospråklig gudstjeneste også der det ikke er mulig å skaffe samisktalende liturg / prest, eller tolk. Det er mulig å få tilgang til personer innenfor samisk kirkeliv som kan bidra, eller være en ressurs i planleggingen av en slik gudstjeneste.
Nivå 3: Norsk – samisk gudstjeneste	Noen liturgiledd med norsk liturgi, og noen liturgiledd fra samisk liturgi. Noen av de samiske liturgiske leddene som brukes, kan være på norsk.	Finne frem til prester som har lært, eller kan øve inn / lærer seg noen av liturgileddene i de samiskspråklige liturgiene. Samarbeide med samiskspråklige personer i lokalmiljøet, som kan være medliturger, lese samiske bibeltekster, Fader vår, osv. Bruke bibeltekster som er	Bruke de samiskspråklige ressurser som er tilgjengelige i lokalmiljøet eller i regionen og finne frem til personer som har mulighet til å delta med samiskspråklige bidrag i gudstjenesten. Bruke god tid til planlegging og forberedelser. Bygge nettverk med

	Samiske salmer med samisk tonespråk Preken på norsk.	relevante i samisk kirkeliv. Velge samiske salmer som også kan synges på norsk, slik at dette er valgfritt for menigheten.	samiskspråklige menighetsmedlemmer eller samiske ressurspersoner i nærmiljøet / byen. Samisk kirkeråd har oversikt over og kan veilede om bruk av samiskspråklig ressursmaterieell.
Nivå 4: Samisk gudstjeneste på norsk	Samisk liturgi på norsk språk. Samiske salmer på norsk eller samisk (valgfritt) Preken på norsk med et innhold som er relevant for samisk kirkeliv.	Det som sies på norsk i gudstjenesten, kan trykkes på samisk i gudstjenesteagendaen. Salmene som velges kan være tilgjengelig på samisk også, slik at menigheten kan synge samisk, og lese Fadervår på samisk.	I preken kan liturgen velge et tema som har relevans for samisk kirkeliv, og som passer til skriftordet som brukes. Det er mulig å gjøre innholdet relevant på en måte som er gjenkjennelig for de samer som deltar i gudstjenesten selv om nesten alt foregår på norsk. Om mulig, velge å bruke samiske symboler, og samisk kirkekunst, form og farger som gir gjenkjenning.

4.2. Samisk språk og kultur i trosopplæringa

Mål:

A	Døpte mellom 0-18 år møter en kirke som tar vare på samiske barn og unges flerkulturelle tilknytning og deres flerspråklighet.
B	Det finnes materielle og ressurser på de tre samiske språkene og norsk, som har et samisk innhold for bruk i trosopplæringa. Materiellet er tilgjengelig i ressursbanken.
C	Samiske konfirmanter har tilgang til et landsdekkende trosopplæringstilbud, der deres samiske språk og identitet styrkes.
D	Den norske kirke gir et tilbud til unge voksne samer som fremmer kristen tro, styrker samisk identitet og gir tilgang til kristne felles arena.
E	Samiske barn og unge i menigheter der det bor mange samer, har tilgang til trosopplæringsressurser på samisk, møter samisktalende ansatte og har tilbud om trosopplæring på samisk.
F	Menigheter der samer er i mindretall legger til rette for at samiske familier har et tilbud om trosopplæring som bygger på kunnskap om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner.

Samisk trosopplæring har som formål å vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til Den treenige Gud, og bidra til kristen livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet. Trosopplæringen har som et sentralt anliggende å styrke barn og unges identitet og gi hjelp til livsmestring. Gjennom trosopplæringen kan barn og unge med samisk tilknytning få støtte til å mestre en todelt kulturell tilknytning. Dette innebærer at alle

landets menigheter må arbeide for å ivareta samisk kultur og identitet når barn og unge med samisk bakgrunn tar del i menighetens trosopplæring.

Samisk trosopplæring skal også utfordre til engasjement i kirke og samfunnsliv. Gud gir – Vi deler har et punkt om at alle barn og unge i trosopplæringa skal møte særtrekk ved samisk kirkeliv. Kompetanse hos dem som møter barn og unge i kirken er vesentlig for å skape en arena der samiskkirkelige tradisjoner møtes med respekt og konkret forståelse.

Samene har gjennom generasjoner ivaretatt samisk kristendomskunnskap gjennom sine egne uformelle opplæringsarenaer i hjemmene, arbeidsfellesskapet, slekta, naboskapet, de kristne forsamlingene, gudforeldresystemet og i form av andre tiltak som Søndagsskolen. Samenes kristne tro og trostradisjoner har gjennom disse uformelle opplæringsarenaene, blitt overført fra generasjon til generasjon. En samisk kristendomsopplæring har tradisjonelt skjedd gjennom en samhandlingspraksis som har gitt barn og unge opplæring i kristendom i form av tradisjonskunnskap. Dette er en muntlig basert kunnskapsform der fortellertradisjonene er sterkt knyttet til det å leve av og nært naturen.

Kirken og skolen har hatt helt andre opplæringsformer som samene også har møtt opp gjennom tidene. I dag har menigheten ansvar for samisk trosopplæring, og spørsmålet er om kirken og hjemmene sammen kan bygge opp kunnskap og tro hos samisk barn og unge i dagens samfunn. Den tradisjonelle muntlig baserte trosopplæringa som har forankring i hjemmene, står i fare for å bli borte, dersom dagens skriftspråksbaserte og digitale opplæringsformer overskygger den fortellingsbaserte trosopplæringa. Menigheter som er seg dette bevisst, kan støtte opp om den tradisjonelle opplæringsformen i sitt trosopplæringsarbeid. Det kan gjøres ved at menigheter viser interesse for, og samler inn dokumentasjon om hvilke fortellinger og sanger, og samværsformer som har preget den lokale trosopplæringa i hjemmene. Disse praksisene kan gjøres tilgjengelig for ansatte og frivillige i kirken, på en faglig god måte.

Foreldre og faddere kan oppfordres til å ivareta de lokale trosopplæringsformene, og den kristne praksis som barn og unge har tatt del i. Konfirmanter kan bidra i trosopplæringa slik at disse tradisjonene også ivaretas som en del av konfirmantopplæringen.

Kirkens forpliktelse på likeverdig kirkeliv skaper rom for at samer skal fylle kirkelivet med sine egne tradisjoner, egen musikk og egen kultur. Dette gjelder også barn og unge. Samiske barn og unge skal i trosopplæringa møte kunnskap om sitt eget, der for eksempel dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene synliggjøres og formidles, og de skal få mulighet til å prege innhold og uttrykk når de deltar i planlegging av gudstjenester, deltar som ministranter og så videre.

Et eksempel på hvordan samisk kultur kan ha betydning for helt konkrete valg i kirken er bruk av kappe eller ikke til konfirmasjonen. I de fleste menigheter i landet er den hvite konfirmantkappa et vanlig syn i konfirmasjonen, denne representerer den hvite dåpskjolen barna ble døpt i. For mange samiske barn er det ikke tilfellet; de ble døpt i kofte, og symbolverdien er dermed ikke den samme om en da skal gå i

kappe over kofta. Samtidig har det vært en diskusjon om hvorvidt barnefattigdom er en begrunnelse for at alle har kapper og dermed stiller likt. Saemien Åålmege har for eksempel løst dette ved å lage kapper som har en samisk utforming og samisk fargespråk.

4.2.2. Samisk konfirmantleir

Da Strategiplan for samisk kirkeliv ble vedtatt av Kirkemøtet i 2011 var det et mål at Samisk kirkeråd skulle opprette et tilbud om en nasjonal samisk konfirmasjonsleir som et årlig tilbud. Målet med konfirmantleiren var den gang todelt. Konfirmanter i hele landet skal ha tilgang til et minimum av samisk trosopplæring. Det får de ved å delta på Samisk konfirmantleir. Opplæringen på leiren kommer i tillegg til den opplæring konfirmantene får før de konfirmeres i sin lokale menighet. Det andre målet med Samisk konfirmantleir er at konfirmanter fra hele landet gis en mulighet til å delta på en samisk kristen fellesarena sammen med andre samiske konfirmanter. Leiren er også sentral som en samisk-språklig arena og Sametinget har gitt økonomisk støtte til gjennomføringen av leiren hvert år siden oppstart i 2014.

Evaluering av konfirmasjonsleiren viser at det er god måloppnåelse når det gjelder å vekke og å styrke kristen tro hos de som deltar og bidra til kristen livstolkning og livsmestring på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet.

4.2.3 Samiske ungdomssamlinger

I tillegg til arbeidet menigheter og nasjonal samisk konfirmasjonsleir er det et behov for samiske kristne ungdomsarenaer. Satsing på samisk ungdomsarbeid er også et ledd i kirkens arbeid med å videreutvikle og styrke Den norske kirkes arbeid med aldersgruppen 18-30 år. Fordi samer bor spredt og det bare er et fåtall samer som bor i samiske majoritetssamfunn, har man satsset på nasjonale ungdomssamlinger. Her er det fokus på felleskap, identitet og åndelig vekst. Ledertrening inngår som en del av disse samlingene. Det er for å skape engasjement og drive rekruttering. Disse ungdomssamlingene bidrar rekruttering av samiske ungdommer til kirkelig tjeneste og til å ta kirkelig utdanning. Ungdommene som deltar her blir også ressurser som kan bidra i sin lokale menighet i barne- og ungdomsarbeid, gudstjenester osv.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Samarbeide med menigheter om utvikling og tilgjengeliggjøring av samiskspråklig trosopplæringsmateriell og materiell med samisk innhold på norsk.
 - Samarbeide med bispedømmer og menigheter for å bidra til at samiske barn og unge i menighetene opplever en trosopplæring som styrker deres samiske identitet.
 - Bidra til at det utvikles og gjøres tilgjengelig ressurser til markering av 6.februar både i gudstjeneste og i trosopplæringa.
 - Bidra med rådgivning og veiledning til menigheters implementering av Samisk plan for trosopplæring.
 - Videreføre og utvikle landsdekkende Samisk konfirmantleir.
 - Videreføre og utvikle samiske ungdomssamlinger.

- Samarbeide med menigheter om å igangsette utviklingsarbeid for å sikre at menigheter bidrar og legger til rette for at samiske familier kan følge sine tradisjoner knyttet til dåp, konfirmasjon, vielse og begravelse.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar:
 - Samarbeide med menighetene, og gjennom veiledning gjøre menighetene i stand til å gi samiske barn og unge et tilbud om trosopplæring på samisk, trosopplæring med samisk innhold og tilgang til samisk materiell i trosopplæringen.
 - Se til at menigheter bruker Plan for samisk trosopplæring.
 - Sikre at det finnes kompetanse i menighetene for å ivareta et samisk innhold for alle barn som deltar i kirkens trosopplæring.
 - Legger til rette for at samisk trosopplæring for samiske barn tematiseres i fagarenaer for medarbeidere som jobber med trosopplæring.
 - De bispedømmer som har menigheter der det bor mange samer ser til at samisk innhold er innarbeidet i lokale trosopplæringsplaner.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Innarbeide samisk innhold i trosopplæringa for alle barn og unge.
 - Bruke Plan for samisk trosopplæring i sitt trosopplæringsarbeid.
 - Menigheter med mange samiske barn skal gi et samiskspråklig tilbud i trosopplæringa til samiske barn og unge.
 - Sikre at samiske barn og unge i trosopplæringa møter kunnskap om lokale samiskkirkelige tradisjoner, for eksempel ved at dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene synliggjøres og formidles.

4.3 Samisk diakoni

Mål

A	Samer har tilbud om diakonale tjenester der samisk språk, kultur, identitet og tilhørighet blir ivare tatt som en sentral del av kirkens omsorgstjeneste.
B	Samer i livets slutfase møter en kirke som ivare tar deres åndelige behov med respekt, kompetanse og tilrettelegging.
C	Samer med funksjonsnedsettelse opplever seg inkludert og deltar likeverdig i gudstjenesteliv, i trosopplæringa og i andre kirkelige sammenhenger.
D	Samiske barn og unge møter en diakonal tjeneste som har kompetanse på deres flerkulturelle tilknytning og flerspråklighet.
E	Samer opplever en kirke som møter dem med respekt, raushet og likeverdighet uavhengig av kjønnsidentitet og legning.
F	Samisk teologi, verdensanskuelse og verdier er innarbeidet i Den norske kirkes arbeid med bærekraft og skaperverk, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.

Diakoniens rom er å møte mennesker der de er, og forkynne evangeliet i handling. Mange diakoner og kirkelige medarbeidere møter samer i ulike livssituasjoner. Med åpenhet og kompetanse på dette feltet vil de kunne være sentrale støttespillere for mennesker. Kirkens oppdrag og tjenesten som springer ut av kirkens diakonale oppdrag utgjør en rik arv, og kirken har ressurser til å utføre sitt oppdrag. Omsorg for mennesker i sårbare livssituasjoner har alltid vært en del av kirkens oppdrag i verden, og tjenesten har tatt ulik form fra tid til tid. Spørsmålet er derfor ikke om kirken skal ha et engasjement på dette området, men hva den skal ha sin oppmerksomhet rettet mot og hvordan engasjementet skal praktiseres. Det handler om opplevelsen av å bli sett, og for mange endelig bli anerkjent som den de er. Mange som lever med skam vil ikke dele sin skam, men kirken har et rom til å belyse og gi verdi til det mennesker lever med og de livserfaringer de har.

Kirkens rom oppleves som særlig egnet for å være sammen, etablere et menneskelig fellesskap der det å uttrykke sorg, fortvilelse er mulig fordi det er trygt. Kirkerommet kan brukes som arena for fellesskap i sorg, for mange ulike grupper i samfunnet. I de tilfeller der noen opplever seg utsatt for andre menneskers handlinger, og opplever stor sorg, kan de ha behov for et fellesskap som er støttende. Å delta sammen med sin egen gruppe, i kirkelige handlinger, innebærer å være en del av et fellesskap. Det å ha tilhørighet til et kristent fellesskap, kan også styrke troen.

Samenes kristne praksis og åndelige tradisjoner kan representere kilder til og ressurser som også kan brukes innenfor diakonien. Noe av dette er uformelle, muntlig baserte praksiser som ikke er bearbeidet til en akademisk form, og gitt en skriftspråklig struktur. Om det skal finne sted nedtegnelser av denne tradisjonskunnskapen, må dette gjøre med respekt for kulturell selvrepresentasjon og selvbestemmelse slik dette er nedfelt i urfolksrettighetene. Dette gjelder både praksiser knyttet til bønn og velsignelser, men også kommunikasjonsformer som brukes i sjelesorgsamtaler. Det kan for eksempel handle om at det å snakke sammen to og to, er best egnet, når noe vanskelig skal bearbeides. Andre praksiser er knyttet til det å be om fred eller å velsigne det stedet der de skal slå seg ned for å raste, tenne bål, eller om en skal ut på en reise. En annen og svært viktig del av samenes kristne tradisjoner er å delta i en forbønnsgudstjeneste, og å gå til nattverd.

Fadervår og kjente salmer vil ofte være ressurser i mange sammenhenger, og det er aktuelt å ha for øye at det å bruke et av de samiske språkene, er av stor betydning,

uavhengig av om deltakerne snakker samisk eller ikke. En annen praksis som er etablert i deler av samisk kirkeliv, er å velsigne naturområder som er utsatt, be eller å holde andakt eller gjennomføre gudstjenester ute på steder, for å skape rom for synliggjøring av det skapte og dets utsatthet. Uansett hvilket språk som brukes, så vil velsignelsens ord gjenkjennes, og de bærer i seg en egen kraft til å bringe fred og trøst, til de som er berørt og rammet. Samenes urfolksstatus gjør at kirken på dette området har et særlig ansvar for at samene i menighetene kan dyrke sin kultur og tro sammen med andre av sin egen gruppe. Den kompetansen som utvikles innenfor urfolksfeltet, vil også komme andre minoritetsgrupper til gode, slik at også de i større grad vil kunne oppleve seg sett og anerkjent som det de er.

Det er en viktig oppgave for kirken å aktivere disse praksisene, gjøre dem relevante i kirkelivet, ved å gi dem verdi og anerkjennelse. Ved å behandle det som et gode, blir de sett på som de ressursene de representerer. Uformelle praksiser kan forringes eller forsvinne om de ikke er i bruk. Som Jesus taler om talentene som noen gjemmer i jorden (Matt 25,25), kan både enkeltmenneskers og menighetenes ressurser ligge ubrukte. Innenfor samisk trosopplæring er det utviklet ressurser for å anspore barn og unge til å være seg bevisst de verdier som skaperverket representerer i deres liv. I tillegg må det utvikles flere ressurser.

Behovet for kompetanse på samisk språk, kultur og tradisjon er stort i fagfeltet, og det er få samiske diakoner på norsk side av Sápmi. Like viktig er det at kompetanse på feltet er innarbeidet i både grunnutdanning og i arbeidsgivernes daglige oppfølging.

4.3.1 Diakoni for ulike grupper i det samiske samfunnet

Samiske eldre er en gruppe som har svært ulike behov. Mange har samisk som førstespråk og er avhengig av et samiskspråklig diakonitilbud i rammen av sin egen kultur i sårbare situasjoner. Her kan nevnes sjelesorg, sorgarbeid og betjening på eldreinstitusjoner. Andre lever med en bevissthet om at foreldre og besteforeldre snakket samisk, men viser det ikke fram hverken ved bruk av samiske identitetsmarkører som språk og klær. Dette skjer gjerne fordi de aldri har hatt det som en del av sin hverdag, og heller ikke har noe ønske om å gå på tvers av familienes holdninger til å synliggjøre noe forfedrene har valgt å skjule.

Fornorskingspolitikken sto sterkt i mellomkrigsårene og fortsatt til ut på 50-tallet. Det var også kjent at det å være nordfra eller å være same ikke var særlig vel ansett lenger sør i landet. Dermed skjulte mange sin identitet som same, og mange bar på en stor skam over å komme fra noe som var så lite ansett. Dette fordrer at kirken i dag har kompetanse og kunnskap til å møte eldre samer som er bosatt over hele landet. Dette er mennesker som både har lagt bak seg en krig, men som også har bygd opp et liv utenfor de tradisjonelle samiske områdene med liten eller ingen mulighet til å ivareta språk og tradisjon. Mange familier har opplevd at deres gamle som har bodd i norskdominerte områder lenge, på grunn av sykdom mister det norske språket og kan bare snakke samisk. Slike tilfeller viser at det er et behov for at menigheter både i og utenfor det tradisjonelle samisk området reflekterer omkring hva slags tilbud de kan gi til enspråklige samisktalende eldre. Dersom man får opprettet en prestestilling for samer i Sør-Norge, kan den stillingen fylle noe av dette behovet som finnes utenfor de tradisjonelle samiske områdene. Like viktig er det at menigheter bidrar til

kompetansedeling slik at andre menigheter kan dra nytte av deres erfaringer med slikt arbeid.

Vi vet at samer er mer utsatt for vold og seksuelle krenkelser enn ikke-samer. Vi vet også at mange samer ikke har tiltro til det offentlige hjelpeapparatet. De unnlater eller tør ikke å kontakte noen for å få hjelp. Dette er noe kirken tar på det dypeste alvor. Det er viktig at lokalmenighetene aktivt arbeider for å senke terskelen for å fortelle om vold og seksuelle overgrep. I tillegg må det være gode rutiner for oppfølging dersom seksuelle overgrep eller vold oppdages. I beredskapsplanene må menighetene reflektere over om det er grupper av mennesker i deres menighet som er ekstra sårbare eller om medarbeidere trenger ekstra kompetanse for å møte grupper på en likeverdig måte. Det er viktig at denne beredskapen også inkluderer menighetens trosopplæringsarbeid. For samene er det aktuelt å tenke på hvordan fornorskning, undertrykking, arvede traumer, følelse av avmakt kan påvirke mennesker. Kirken må arbeide aktivt for å bryte ned tausheten omkring vold og seksuelle overgrep i det samiske samfunnet. Dette er spesielt viktig fordi mange samer opplever at det er tabu å snakke om kropp, grenser og seksualitet. Det igjen kan gjøre at man mangler språk for å snakke om vold og seksuelle overgrep, og manglende språk gjør det vanskeligere for andre å oppdage og avverge vold og overgrep. Når kirken arbeider for å fremme språk for og samtale om grenser, makt og seksualitet, så må det derfor gjøres på en måte og med et språk som ikke virker fremmedgjørende, men inkluderende for samer. Her er det viktig at kirken aktivt samarbeider med fagmiljøer som har samisk språk- og kulturkompetanse, og kompetanse om vold og seksuelle overgrep.

Samer som lever med funksjonsnedsettelse har mange faktorer som gir økt sårbarhet. For det første er man en del av et folk som er en numerisk minoritet, noe som gjør at ditt språk og din kultur ofte er ukjent for mennesker i samfunnet. For det andre er det samtidig å være avhengig av hjelp og støtte for å mestre hverdagen faktorer som gjør mennesker ekstra sårbare. Man er i en dobbel minoritetssituasjon. Kirkens fokus og syn på likeverd og menneskeverd fordrer at medarbeidere i kirken har et særlig fokus på dette. De samiske diakonene har kompetanse på å være en del av en minoritet, men fordi det er få med denne erfaringskompetansen er det også et fagfelt som i stor grad har behov for faglig oppfølging.

Utfordringen i samfunnet i dag er at terskelen for både å hetse og komme med rasistiske uttalelser mot samene og andre minoritetsgrupper ser ut til å ha blitt lavere, på samme måte som for andre minoritetsgrupper i vårt samfunn. Netthets og især sosiale medias kommentarfelter er en arena både for rasisme og svært hetsende kommentarer mot den samiske befolkninga som gruppe. Mange barn og unge bærer på opplevelser knyttet til mobbing og rasisme på bakgrunn av sin etnisitet og kulturelle tilhørighet. Latterliggjøring, kulturell appropriasjon og flere utspill som svekker samenes stilling og verdi har også vært i mediebildet som barn og unge møter. Netthets og nettvett er viktige temaer i det diakonale arbeidet blant barn og unge.

I det samiske samfunnet er det ulike grupper som uttrykker at de ikke kjenner seg inkludert. Diakonens rolle med å bidra til å gi barn, unge og voksne et inkluderende miljø, der deres egenart og egenverdi oppleves gitt av Gud, og som verdifullt og

ukrenkelig. Menigheten har ansvar for å sikre at kirken har rom for alle, og for kirker i de samiske områdene fordrer det at man arbeider med at den samiske befolkninga har likeverdige tilbud som den norske.

4.3.2 Skaperverk og forvaltning

Strengthening Indigenous Peoples' rights over their territories and supporting their traditional community conservation practices are fundamental for protecting Mother Earth. Centre for World Indigenous studies 2018

Kirkens omsorgstjeneste vektlegger nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Vern om skaperverket og kampen for rettferdighet har en særlig relevans for verdens urfolk. Dette på grunn av den nærhet til naturen som urfolk har både fysisk og åndelig, noe som gjør at urfolk først oppdager og siden i stor grad bærer konsekvensene av naturødeleggelser. Naturødeleggelser fører til forringelse av samenes tradisjonelle og naturbaserte virksomheter og preger dagliglivets gjøremål. Det påvirker samenes fysiske og psykiske helse på en svært negativ måte. Kirkens oppdrag er å se, møte og bidra på en diakonalfaglig måte til vern av skaperverket og kampen for rettferdighet.

Urfolks naturbruk og forvaltning av naturen og dens goder har vist seg å være bærekraftig, både økologisk, økonomisk og kulturelt. I kirkens arbeid med vern om skaperverket er det viktig å være bevisst hvordan og i hvilken grad urfolks og samenes samfunnskontekst er til stede på en relevant, synlig og likeverdig måte når man drøfter samfunnsutvikling. Man må også vurdere om samfunnsutviklingen er i tråd med en kulturell, økologisk og økonomisk bærekraft. Man kan påpeke hvilke konsekvenser utfallet av beslutninger i arealvernsaker kan ha for samene som urfolk i Norge, og om beslutningene er i tråd med de internasjonale konvensjoner som staten Norge har sluttet seg til. På den måten kan kirken bidra til å verne om naturgrunlaget for den samiske befolkningen.

Kirken kan også belyse, omtale og problematisere pågående interesse- og verdimotsetning som eksisterer, og de konsekvenser det har for de som er involvert i saken eller berørt av inngrepene. Dette gjelder særlig ved interessemotsetninger i lokalsamfunn. De mennesker som er berørt av de menneskeskapte klimaendringene, ulike former for naturinngrep eller forringelse av naturmiljøet, skal erfare at kirken tar deres problemer på alvor.

Nettsted for samisk trosopplæring, www.osko.no, har en struktur som er bygd opp omkring det å leve i og nær naturen; bål, bjørk, bål, vann, sol og kirke. Når tema «bønn» skal behandles, tas det utgangspunkt i en kontekst som er felles for alle samer, i fortid, nåtid og fremtid, og det å sitt ute rundt et bål eller inne i en lavvo med bålet som sentrum. Et tema som tas opp er samenes forhold til naturen: «Før i tiden var folk avhengig av det man fikk fra naturen. Folk hadde lært å ta vare på naturen. Hvis du tar alt for mye, så forteller naturen at den vedskogen vokser ikke mer, fisken blir borte i vannet. Du må lytte til naturens stemme, sier mange eldre.» På denne måten kan samenes forhold til skaperverket og skapelsesteologien være et viktig bidrag til formidlingen av troen på den treenige Gud.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Den norske kirkes planer for diakoni inneholder også samisk diakoni som fagfelt.
 - Se til at samers åndelige helse ved livets slutfase blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde, og at relevant faglig materiell er tilgjengelig.
 - Se til at samer i sårbare og utsatte situasjoner blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde i planarbeid og fagutvikling i regi av Den norske kirke.
 - Sikre at det finnes kompetanse innenfor samisk diakoni, forsoning, dialog og inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolkfokus.
 - Samisk kirkeråd samarbeider med aktuelle bispedømmer og menigheter om hvor og hvordan kirkens diakonale tjeneste kan være synlig i det samiske samfunnet.
 - Bidra til at samisk forvaltningskompetanse knyttet til bærekraft og skaperverk tematiseres på fagarenaer og i gudstjenesteliv.
 - Bidra til at det finnes tilgjengelig egnet og tilpasset ressursmateriell om samers og andre urfolks situasjon i de landområder der de bor og lever, som handler om vern av naturgrunnet, om klimautfordringene, og om hvordan menighetene kan arbeide mot menneskeskapte klimaendringer.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar
 - Se til at det finner sted en fagutvikling om samisk diakoni.
 - Se til at lokale diakoniplaner i menigheter der det bor mange samer har et samisk innhold.
 - Se til at menigheter der det bor få samer har fokus på inkludering i lokale diakoniplaner.
 - Bidrar til felles innsats for at kirkens diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
 - Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid som sikrer at fellesskapsarenaene i kirken er inkluderende.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Se til at lokale diakoniplaner i menigheter der det bor mange samer har et samisk innhold.
 - Se til at menigheter der de bor få samer har fokus på inkludering i lokale diakoniplaner.
 - Bidra til samarbeid med kommuner om samisk-diakonale tjenester til samiske eldre på sykehjem, hjemmeboende eldre samt for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
 - Bidra til samarbeid med helsetjenesten for å gi samer et godt åndelig tilbud ved livets slutfase.
 - Bidrar felles innsats for at kirkens diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
 - Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid som sikrer at fellesskapsarenaene i kirken er inkluderende.
 - Menigheters diakonale tjeneste vurderer om hvorvidt og eventuelt hvordan de kan delta i ulike samiske kulturarrangementer.

- Menigheter viser engasjement og solidaritet med samer som bærer konsekvensene av naturinngrep og når følgene er at inngrepene forringer naturgrunnlaget for samisk kultur.
- Bidra til å dokumentere og aktivere samiske kristne praksiser som kan brukes av i kirkens diakonale tjenester. Løfte fram teologiske tema og teologiske tilnærminger som bidrar til fortolkninger av kristen tro i lys av arbeidet med vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.

4.4. Dialog og forsoning

Mål:

A	Den norske kirke er en aktør og deltar i forsoningsprosessene i Sápmi.
B	Dialog mellom Den norske kirke og andre kirker i samiske områder inkluderer også tematisering av samer og deres rett til selvbestemmelse og medbestemmelse.
C	Den norske kirke legger vekt på internkirkelig dialog som bygger på forskningsbasert kunnskap om fornorskningen av samer, kvener og norskfinner i Norge.
D	Samiske kirkedager er en arena for faglig arbeid med samisk gudstjenesteliv på tvers av landegrensene.
E	Det er lagt til rette for samhandling og samarbeid med læstadianske forsamlinger.
F	Det er lagt til rette for tilgjengelig ressursmaterieell for samtaler om kristen tro og samisk spiritualitet.
G	Det er lagt til rette for tilgjengelig studie- og kursmaterieell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv

Den norske kirke har tidlig anerkjent sin rolle i assimileringspolitikken som førte til fornorskninga av samene, og videre også anerkjent et ansvar for å sørge for gjenopprettende handlinger. Opprettelsen av samisk kirkeråd i 1992 var et viktig skritt i denne prosessen. Likevel er det, slik som i samfunnet for øvrig, et synliggjort behov for ytterligere arbeid med forsoningsprosessen også fra kirkens side. Den norske kirke har vært aktiv i dette arbeidet.

Stortinget vedtok i juni 2017 at det skal opprettes en sannhets- og forsoningskommisjon som skal se på fornorskingspolitikken og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. I forkant av vedtaket deltok Samisk kirkeråd på den åpne høringen som Stortingets kontroll- og konstitusjonskomiteen holdt om saken 15. mai 2017. Vår tilrådning til komiteen var at kirken støtter forslaget om å nedsette en sannhetskommisjon om fornorskingspolitikken, og ønsker at kommisjonen også undersøker kirkens rolle. I juni 2018 ble Sannhets- og forsoningskommisjonen oppnevnt av Stortinget, og dets mandat fastsatt. Biskop emeritus Per Oskar Kjølås er oppnevnt som kommisjonsmedlem.

Kirken har i sitt arbeid med forsoning og diakonal praksis en særlig forpliktelse til å skape rom for de mennesker som lever med resultatet av den assimileringspolitikken staten førte mot samene, som også kirken var en del av. Forsoningsprosessen og interne ryddeprosesser knyttet til overgrep og vold som står på trappene er i aller høyeste grad en kirkelig oppgave der diakonene spiller en sentral rolle i dialogarbeid

og i møtet med mennesker som møter sin egen sorg når den kollektive sorgen skal bearbeides. Forsoningsarbeid bygger på dialog, samhandling og et felles mål om å finne en vei. Forsoningsprosessen har flere nivåer, og kompetanse om hvordan man bygger denne dialogen, metodikk for forsoningspraksis og ikke minst kompetanse i ledelse av denne type prosesser er et behov også i Den norske kirke. Samisk diakoni må være våken i arbeidet med forsoning og må ivareta den tillit som måtte bli vist i de personlige historiene som kommer frem.

Fra forrige strategiplan for samisk kirkeliv var det tydeliggjort et behov for en samisk diakonirådgiverressurs lokalisert til Samisk kirkeråd som kan bidra til faglig veiledning av menigheter i deres diakonale arbeid for den samiske befolkningen. Dette behovet er fortsatt til stede.

Forsoning mellom samer seg imellom er en viktig forutsetning for både intern fred og internt samarbeid. Mange samer lever med konflikter i sin hverdag. Konfliktene bygger på mange ulike årsaker, men fornorskning og ikke minst innføring av norsk rettsforståelse og praksis i sin tid har betydning. Selv om Den norske kirkes primæroppgave ikke er å gå inn i disse konfliktene, kan likevel kirken være et sted der især samisk diakoni rommer mennesker som står i slike konflikter, og der fredsarbeid ikke bare handler om global praksis, men et arbeid som kan romme mennesker i lokalsamfunnet som bærer sorg, sinne og frustrasjon over situasjonen de står i.

Forsoning mellom samer og nordmenn er også en del av en kristen praksis det man bygger på likeverd og rettferd. Konflikter om beiterettigheter mellom bønder og reindriftsamer, utbygging av kraftanlegg, hyttefelter, skianlegg osv. i samiske tradisjonelle områder både langs kysten og i fjellet og så videre er ofte grobunn for konflikter. Mange kan ha negative holdninger til samer som bekreftes og forsterkes i saker med motsetninger. Dette kombinert med at mange samer i dag kanskje i sterkere grad enn tidligere tydeliggjør og står på sine krav og tar til motmæle mot negative ytringer, bidrar til å synliggjøre konfliktene mer enn tidligere. Tydeliggjøringen i seg selv er ikke negativt, men det er viktig at det finnes arenaer hvor mennesker kan samtale om motsetninger på en måte som gjør at de respekterer hverandres ulikheter. Her kan også kirkens diakonitjeneste bistå i fredsarbeid for å redusere splittelser i lokalsamfunn.

4.4.1 Religionsdialog

Det samiske samfunnet er i endring. Mennesker med andre religioner og andre kulturer flytter også til samiske områder. For at folk skal leve godt sammen i lokalsamfunn må mennesker ha en grunnleggende respekt for hverandre og hverandres ulikheter. I tillegg er kunnskap og forståelse for andre religioner viktig. Det er viktig at Den norske kirke bidrar til å legge til rette for samtaler om tro- og livssyn også i samiske områder. Tros- og livssynsdialogen har en egenverdi når den ikke har til hensikt å overtale eller overbevise den andre. Da handler det om en likeverdig og åpen samtale hvor en deler troserfaringer og samtaler om både hellige tekster, ritualer og tradisjoner innenfor ens egen tradisjon. En kan gjerne sammenlikne og finne likheter og ulikheter, men hensikten i denne samtaler er ikke å bli enige eller finne ut hvem som har den sanneste eller beste religionen.

Arbeid med dialog mellom Den norske kirke og de læstadianske forsamlingene er viktig som en del av det samisk kirkeliv representerer. Forsamlingene ble for mange samer en viktig arena for både likeverd og språkbevaring. Selv om forsamlingene i dag framstår som konservative i forhold til det synet majoriteten av Den norske kirke har, så har forsamlingene i større og mindre grad et samarbeid med kirken, og i enkelte områder utgjør forsamlingene også betydelige deler av lokalkirkens menighet. Mange steder har man et gjensidig samarbeid om sakramentene, stevnegudstjenester og bruk av lokalkirken som forsamlingslokale. Kirken har ansvar for å bidra til at slike samarbeid kan videreføres i lokalsamfunnene der det er ønskelig og mulig.

Samisk kirkeliv har historisk levd i dynamikk med ulike bevegelser med ulik tilnærming til Den norske kirke. En konsekvens av dette er at samer fra ulike områder kan ha ulikt teologisk ståsted. Ulike teologiske ståsteder kan også føre til avstand mellom samer bosatt i ulike områder. Det er derfor også viktig å bygge arenaer hvor samer fra ulike steder kan møtes for en internkirkelig dialog. Et slikt møtested er Samisk kirkelig valg møte, et annet er Samiske kirkedager. Med slike møteplasser skapes arenaer for dialog og samtale mellom ulike deler av samisk kirke- og menighetsliv som kan bidra til økt forståelse for ulike ståsteder.

Samene har levd som et kristent folk i generasjoner, og samenes kulturelle kontakt med kristendommen går svært langt tilbake i tid med både katolsk og ortodoks innflytelse i tillegg til den lutherske. Til tross for dette har man, i alle fall i deler av den samiske befolkningen, fram til i dag holdt på kulturelle og religiøse tradisjoner som står i kontinuitet med tradisjonell samisk religiøsitet. Det kan handle om hvordan man forholder seg til og kommuniserer med landskap og steder, f.eks. ved å be om overnattingstillatelse, hvordan man velsigner i forbindelse med utmarkshøsting, hvordan man forholder seg til tegn, drømmer og syner eller nærvær av avdøde, hvordan man praktiserer helbredelse osv.

Selv om slike tradisjoner også finnes integrert i eksplisitt kristne helhetsforståelser og praksiser, som f.eks. i læstadiansk tradisjon, har det i liten grad vært rom for å snakke positivt og anerkjennende om dette som et møte mellom kristen og samisk åndelighet. Århundrer med demonisering og avvisning av samiske åndelige tradisjoner har skapt et negativt språk som fortsetter å tabu- og skambelegge samisk tradisjon. Resultatet er ofte dyp ambivalens i den enkelte, og at dialogrommet om samisk religiøs selvforståelse er snevret inn.

Dialogisk arbeid i samisk kontekst trenger en bevissthet om maktsymmetrien i kirkens møte med samisk tradisjon. Det er viktig å etterstrebe det å skape tilstrekkelig trygge og anerkjennende rom der folk kan dele egne tanker og erfaringer med samisk åndelig tradisjon. Dialog kan her forstås som et kristent identitetsprosjekt; hvordan uttrykke samisk kristen selvforståelse i rammen av egen tradisjon og historie. Det kan også forstås som et forsoningsprosjekt; hvordan komme til rette med nedverdighelsen av egen kulturarv. Dette representerer først og fremst en «intern dialog» innenfor samme religiøst-kulturelle fellesskap. Evnen til å føre slik dialog vil antakelig være en forutsetning for å kunne føre dialog også med dem som søker samisk religion ut fra et mer eksplisitt ikke-kristent ståsted.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Utvikle strategier for, og sikre kirkens deltagelse i forsoningsprosessene i Sápmi.
 - Bidra til ressurser for å øke innsatsen i arbeidet med samisk diakoni, forsoning, dialog, inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolksfokus.
 - Legger til rette for videreutvikling av samisk kirkelig valgmøte og samiske kirkedager som sentrale samiskkirkelige arenaer.
 - Bidra til fagutvikling og dialog om kristen tro og samisk spiritualitet.
 - Bidra til studie- og kursmateriell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerådernes ansvar:
 - De tre nordligste bispedømmerådene har et særlig ansvar for å legge til rette for, og sikre at forsoningsarbeid i eget bispedømme finner sted.
 - De tre nordligste bispedømmene bidrar til at det utvikles arenaer for religionsdialog som også inkluderer samisk kirkeliv, kristen tro og samisk spiritualitet.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Menigheter i samiske bosettingsområder: Legge til rette og bidra til å skape arenaer der tiltak knyttet til forsoningsprosessen finner sted
 - Bidra til, og legge til rette for samarbeid og samhandling med læstadianske forsamlinger der det er ønskelig og mulig.
 - Bidra til at kulturmøter, religionsmøter og dialog er tema i trosopplæring både for barn, unge og voksne.
 - Bidra til å skape rom for dialog mellom mennesker i lokalsamfunn ved hendelser og situasjoner der det kreves.

4.5. Rekruttering, kompetanse og fagutvikling

Mål:

A	Samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner har en plass som fagområde i alle kirkelige grunnutdanninger.
B	Økt kompetanse i samisk språk, samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner blant ansatte i Den norske kirke.
C	Ansatte i Den norske kirke har kompetanse i kulturelt mangfold.
D	Det er god rekruttering av samiskspråklige medarbeidere til alle nivåer i Den norske kirke.
E	Den norske kirke tilbyr samisk språkopplæring til kirkelige ansatte.
F	Den norske kirke er en relevant og aktuell arbeidsplass for samer.
G	En samisk tolkeutdanning inkluderer også utdanning for kirketolker
H	Den norske kirke bidrar til at urfolkens plass og historie i kirkens misjonsfaglige arbeid gis rom og verdi.

En av de største utfordringene for samisk kirkeliv i årene som kommer er rekruttering til tjeneste i samisk kirkeliv. I alle yrkesgrupper i kirken er det i dag behov for samisktalende ansatte. Med så få samiskspråklige ansatte i Den norske kirke så blir tjenestetilbudet til den samiske befolkningen svært mangelfull. Det gjelder både med tanke på språklig betjening, men også kompetanse om samers

kristne tradisjoner. Det er derfor svært viktig at kirken i sine rekrutteringstiltak har dette fokuset med seg. Det kan bety å se på hvorfor få samer velger kirkelig utdanning. Arbeid mot unge samer, som har tradisjons- og kulturkunnskap, et aktivt samisk språk eller gode forutsetninger for å ha det er viktig. Disse unge vil ikke bare være ettertraktet især i de menigheter som er i forvaltningsområdet for samisk språk, men også til andre deler av kirken.

Den neste gruppa som er viktig er voksne som begynner på en andre karriere. Utdanningsmulighetene ligger til rette for å kunne ta kirkelig utdanning også som voksne. Igjen er det et stort uttalt behov i samisk kirkeliv at mennesker med samisk bakgrunn eller som har språk- og kulturkompetanse også vurderer en vei til kirken.

En tredje gruppe som er aktuell for rekruttering er prester som ikke har en samisk bakgrunn, men som gjerne vil lære samisk språk og som enten har erfaringsbasert kulturkompetanse eller som søker denne kompetansen. Det vil aldri bli mange nok samiske ungdommer som tar utdanning til de kirkelige yrkene, så behovet for andre kirkelige medarbeiderne som opparbeider seg denne kompetansen er verdifull.

Strategier for å ta tak i denne utfordringen er blant annet rekrutteringsprosjekter og kirkelige medarbeidere som aktivt rekrutterer. Holdningsarbeid må skje gjennom dialog og kompetanse på feltet. Løsninger som også bør vurderes er økonomiske støtteordninger for personer med samisk språk og/eller kulturkompetanse som ønsker å ta kirkelig utdanning og til personer som ønsker å øke sin kompetanse i samisk språk og kultur. Det kan være stipendordninger, permisjon med lønn eller tilrettelagt arbeidstid. Bruk av fleksible løsninger med fokus på lokale forhold slik at det både passer for arbeidstaker og arbeidsgiver kan gjøre at flere ser på denne muligheten.

Særskilte utdanninger knyttet til samisk kirkeliv finnes ikke, og det er viktig at det undervises om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner. Områder som har behov for kompetanse er eksempelvis liturgi og et minimum av kunnskap om samisk språk, kjennskap til samisk-kirkelige tradisjoner og kristen trospraksis samt kjennskap til hvordan samisk kirkeliv har utviklet seg fra kontakt med ortodoks og katolsk påvirkning, via hard misjonering og til det samisk kirkeliv er i dag. Som Norges folkekirke har Den norske kirke et særlig ansvar for å løfte spørsmålet om samisk innhold i studieplanene i møte med utdanningsinstitusjoner som har ansvar for kirkelig utdanning. Siden forrige Strategiplan for samisk kirkeliv i 2011 har det vært et mål at samisk innhold skal inn i de kirkelige utdanningene, slik at det hos ansatte i hele Den norske kirke er et minimum av kompetanse på feltet. Dette er fortsatt et mål. Et eksempel som enkelt kan innføres i utdanningene, er at alle studenter skal lære seg nådehilsen og velsignelse på alle tre samiske språk. Et annet eksempel kan være at man inkluderer kompetanse om samisk fortellertradisjon når studenter undervises i arbeid med prekenen.

Kristne tradisjoner hos samene er i liten grad beskrevet og anerkjent som kristne praksiser i Den norske kirke. Et faglig samarbeid med samiske prester og teologer som strategisk arbeider for å sikre dette er en vesentlig faktor for å løfte dette feltet. Eksempler kan være hvordan samer i hverdagen forholder seg til Gud som allestedsnærværende, lese-tradisjonen, praksis og tro knyttet til graviditet og fødsel,

særlige helligdager som markeres med annet innhold enn i en vestlig kristen kirke. Et faglig arbeid med trospraksis hos samene vil også gi fagmateriale til bruk i grunnutdanningene. Et annet sentralt emne som må løftes fram er samenes plass i kirkehistorien. Samisk kirkehistorie er lite beskrevet. Det samme gjelder samenes og urfolkenes plass og rom i misjonshistorien. Når Den norske kirke deltar i faglig arbeid knyttet til historieskriving, påligger det et særlig ansvar for å sikre at disse delene av historien belyses, og at samer selv sikres rom til å bidra i prosessene rundt dette. Her ligger det et stort potensiale for samarbeid mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene.

De samiske kirketolkene er en liten, men særdeles viktig gruppe ansatte i Den norske kirke. Kirketolkens oppgaver er knyttet til å gi et likeverdig tilbud til samisktalende medlemmer av kirken. Til tross for rekrutteringstiltak for å få flere samiske prester, diakoner og trosopplærere så vil behovet for kirketolkene fortsatt bestå. I Den norske kirke har vi i dag svært få samisktalende prester, og selv i forvaltningsområdet for samisk språk er det bare et fåtall som behersker samisk. Det er heller ikke nok samisktalende ungdommer som pr.2018 er i kirkelig utdanning til at man kan se at dette behovet vil bli dekt. Det er både nødvendig å se på hvordan man kan øke tilbudet med kirketolking under gudstjenester, og det er behov for å se på om kirketolkene også skal brukes i andre deler av kirkens tilbud, som diakoni og trosopplæring.

Menigheter og bispedømmer må aktivt arbeide for å inkludere kunnskap om samisk kirkeliv i sitt arbeid med kompetanseheving blant ansatte og folkevalgte. Det kan være seg som tema i stiftsdager, fagseminarer eller andre møteplasser. Samisk kirkeråd må bidra med fagressurser, veiledning og undervisning. Kirken må fordele økonomiske midler til bispedømmer og menigheter slik at de kan satse på arbeid med samisk kirkeliv. Spesielt viktig er det at de bispedømmer som har et spesielt ansvar for samisk kirkeliv får midler slik at de kan ta ansvaret. Det må gjøres både gjennom fordelingsnøkkel til ordinær drift og gjennom prosjektmidler til utviklingstiltak.

Det er også viktig med bevissthet omkring nødvendighet av kompetanse blant kirkelige medarbeidere utenfor det vanlige menighetsarbeidet. Sykehusprester, fengselsprester og andre kirkelige medarbeidere i f.eks. institusjoner har et særlig ansvar for å sette seg inn i, og ha kompetanse og oversikt over hvordan samer i særlig sårbare livssituasjoner kan ivaretas i møte med kirken.

Å øke antallet frivillige er et kontinuerlig arbeid i kirken. Det også viktig at menigheter tenker strategisk omkring rekruttering av frivillige som kan samisk språk eller som har samisk kulturkompetanse. Dersom menigheten har gode rutiner på kartlegging av ønske om bruk av samisk språk i samtaler med mennesker som kommer til kirken for å få ulike kirkelige tjenester, kan det være en mulighet. Kanskje vil den samiskspråklige tekstleseren under en dåpsgudstjeneste bidra flere ganger? Kanskje vil en samisk konfirmant ønske å bidra? Å aktivt søke samarbeid med samiske miljøer kan være en annen strategi. Det kan være samiske foreldre, sameforeninger eller lignende. I dag er feiringen av Samefolkets dag blitt en stor markering mange steder, og ofte er kommunen med. Dersom menigheten engasjerer seg i den feiringen, vil det også kunne være en inngang til å bli kjent med flere samer som kan ønske å bidra.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at kompetanse om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk må inn i grunnutdanningene.
 - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene skal urfolkens plass og historie i kirkens misjonerende praksis gis rom og verdi.
 - Bidra til at fagutvikling på teologifeltet også rommer samisk trospraksis, samisk teologi og terminologiutvikling.
 - Sikre at rekruttering av ansatte med samisk språk- og kulturkompetanse inngår i kirkens rekrutteringstiltak.
 - Bidra til at samisk ungdom nåes på utdanningsmesser for elever i videregående skoler.
 - Sikre at en samisk tolkeutdanning også inkluderer fagfeltet kirketolk.
- Biskopenes og bispedømmerådernes ansvar:
 - Har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger i bispedømmet.
 - Bidra til at ansatte får nødvendig samisk språkutdanning.
 - Bidra til at ansatte har samisk kulturkunnskap og kompetanse i kulturforståelse.
 - Satse på Ungdommenens kirketing som arena for rekruttering også av samisk ungdom.
 - Bidra til fagutvikling om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Bidra til at fellesrådene i tradisjonelt samisk bosettingsområde har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger.
 - Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde bidrar til å dokumentere samisk kirkelig praksis i egen menighet slik at dette kan brukes faglig i arbeidet i menighetene.
 - Bidra til fagutvikling om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk.

4.6. Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv

Mål:

A	Samisk tonespråk brukes i flere menigheter over hele landet.
B	Samisk salmesang er styrket og er under utvikling, og kompetanse på feltet bevart og utviklet.
C	Samisk kirkekunst er synlig i kirkerom og menighetsrom.
D	Liturgisk utstyr og liturgiske klær med samisk utsmykning er tilgjengelige i de tre nordligste bispedømmer.
E	Samiske kirkelige kulturarenaer i Den norske kirke er styrket.

Samisk kultur er uløselig vevd sammen med samisk kirkeliv. I løpet av fornorskningstiden forsvant flere av de samiske kulturelle uttrykkene fra kirkelivet, og ble usynliggjort eller forbudt. Det er derfor et vesentlig arbeid som ligger foran hva samisk kunst og kultur angår.

Samisk tonespråk er basis i samisk kirkemusikk. De ulike samiske områdene har ulike tradisjoner. Et arbeid som tar sikte på å vitalisere og bevare salmesangen, må også ta høyde for variasjonene, og ikke minst beskrive de ulike salmetradisjonene fra område til område.

Den samiske åndelige salmesangstradisjonen som bygger på en særegen måte å synge på, særegne melodier til salmene, også når de synges på norsk, er truet. De læstadianske forsamlingene har også vært en bevaringsarena for denne salmesangen, der det i flere forsamlinger synges på den tradisjonelle måten. En og samme salme kan ha flere ulike melodivarianter, avhengig av hvor i det samiske området en er. Arbeidet med koralbok til Sálbmagirji og Sálbmagirji II er et musikkfaglig arbeid knyttet til utvikling av system for å notere denne salmesangen, fordi eksisterende notasjon ikke er tilstrekkelig for å ivareta denne salmesangstradisjonen. Arbeidet skal også danne et kompetansegrunnlag til opplæring i ledsagelse av samisk salmesang.

Bruk av joik som uttrykksform i kirkerommet er for mange et sårt og vanskelig tema. Ulikheter mellom områdene gir ulik bruk av, og holdning til, joik som en del av gudstjenesten eller kulturuttrykk i kirkerommet. For noen handler det om en sorg for at joik ikke får plass i det lokale gudstjenestelivet. For andre er dette en tradisjon som ikke hører til i kirkerommet. I debatten om joik som uttrykksform i kirkerommet er behovet for å beskrive kirkemusikkens funksjon viktig, samtidig som man også beskriver funksjonen til joiken som tradisjonsmusikk utfra et lokalt perspektiv. Da vil det være lettere for menigheter å vurdere om og eventuelt hvordan de vil bruke joik i kirkerommet. Et viktig prinsipp i arbeidet med samisk kirkemusikk er å la stedegengjøring og lokal tradisjonell bruk være en ramme. Respekt, romslighet og raushet kan danne rom for dialog.

Nyskriving av salmer, liturgi og kirkemusikk tar sikte på å videreføre samisk tradisjonsmusikk i ny form og i ny bruk. Liturgisk musikk kan være viktige elementer i å synliggjøre et samisk innhold. Ulike tradisjoner i samisk musikk har også preget utforming av liturgisk musikk. Flere nye samiske salmer har kommet til, flere av dem er synlig i Norsk salmebok 2013. For menigheter som ikke har egne samiske salmebøker, er det en god begynnelse å ta i bruk de samiske salmene som finnes i denne salmeboka. Den norske kirkes Salmedatabase er også et verktøy hvor man kan publisere samiske salmer.

Mens det finnes salmebøker på henholdsvis nord- og lulesamisk, mangler det en salmebok på sørsamisk. I dette området har nyproduksjonen av samiske salmer vært betydelig, og behovet for å samle salmer i en salmebok er tilstede. Det er gjort et arbeid av Saemien åålmege i samarbeid med Áarjelhsaemien Teatere med å samle og dokumentere kristen tradisjonsmusikk i sørsamisk område. Behovet for å videreføre, og ikke minst ta vare på dette er vesentlig. Det er også viktig fordi en salmebok er et viktig bidrag til bevaring av språk. I dette arbeidet er det viktig at Den norske kirke

har et aktivt samarbeid med Svenska kyrkan siden sørsamisk også snakkes på svensk side.

Kirkerommenes utsmykninger er symboler på det hellige, på Gud. Kirkekunst, utsmykning, fargevalg og metoder spiller en rolle i formidlingen mellom mennesket og det hellige. For samer er det betydningsfullt at de gjenfinner symboler, fargevalg, materialer og metoder i kirkekunsten som bekrefter deres liv. Etter hvert som samisk kirkeliv har blitt mer synlig, har også behovet for liturgiske klær med samisk symbolikk, samt samisk utsmykning av kirker blitt tematisert. I 2017 ble det avduket et samisk alter i Nidarosdomen, noe som var en gledelig hendelse for samene. Synliggjøring av samisk tilstedeværelse i nasjonalhelligdommen er viktig, og forteller også at vi er to nasjoner, to folk, som deler tro og kirkebygg. Flere samiske prester har liturgiske klær med samisk symbolikk, det er gledelig. Samtidig så vet vi at for mange menigheter så er det mest sannsynlig at menigheter anskaffer seg liturgisk utstyr med samisk utsmykning som et supplement til de man har fra før. En måte å øke tilgangen på liturgiske klær og liturgisk utstyr med samisk utsmykning på kortere sikt, kan være at de tre nordligste bispedømmene anskaffer seg slikt utstyr som menigheter i bispedømmet kan låne.

Det er ikke laget spesifikke retningslinjer for bruk av tradisjonelle samiske symboler og mønstre i liturgiske klær og i kirkekunst. Det er et nødvendig arbeid. Utforming av kirketekstiler som stola og messehagel er et viktig med et faglig arbeid, men det har også en viktig overføringsverdi til trosopplæringa for barn og unge.

Den norske kirke er i dag synlig på mange samfunns- og kulturarenaer med betydning for folk der de er. I Tysfjord var den lokale menigheten med på å arrangere og de ansatte var synlig til stede under Mihá-konserten i mars 2018 (Stolthetskonsert). Gjennom et felles musikalsk løft var målet å skape solidaritet, engasjement, menneskelig overskudd og energi. Fokus var på glede og stolthet, blant annet at det er mange grunner til å være stolte over åpenheten som er vist omkring avdekking av overgrep som er skjedd mot barn og voksne i Tysfjord. Konserten ble arrangert for å minne om at overgrep ikke kun skjer i Nord-Salten, men er et samfunnsproblem. Slike tiltak kan være viktig for at kirken skal nå ut til flere samer. Kirken må også være synlig i samfunnet utenfor selve kirkebygget i de samiske samfunnet. Samiske festivaler, idrettsarrangementer og kulturelle arenaer er eksempler på arenaer. Det kan både være ved at kirken er med i eventuelle program eller at kirkens diakonale tilbud er synlig tilstede.

Kirkemøtet har oppfordret Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv. Det virker naturlig at Samisk kirkeråd har ansvaret for å lede dette arbeidet. Dette vil kreve økte ressurser.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:

- Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
- Viderefører arbeidet med koralbok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II.
- Bidra til utviklingen av en sørsamisk salmebok.
- Bidra til at Den norske kirkes salmebase også inneholder samiske salmer.
- Bidra til nyskriving av samiske salmer og liturgisk musikk.
- Bidra til arenaer for samisk salmesang
- I dialog med utdanningsinstitusjoner ta opp behov for at samisk salmesangstradisjon blir et tema i grunnutdanningen for kantorer og i etter- og videreutdanningen for kirkelig ansatte. Samisk kirkeråd bidrar til arbeid med innsamling av samiske salmer fra samiske språk.
- Vurdere behov for retningslinjer for samisk symbolbruk i kirketekstiler, herunder liturgiske klær og tekstiler i kirkerommets utsmykning.
- Føre dialog med relevante institusjoner for å sikre at samisk kirkehistorie beskrives.
- Bispedømmerådenes ansvar:
 - Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd sammen med Kirkerådet og Samisk kirkeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
 - De tre nordligste bispedømmerådene arbeider for å øke bruken av samisk salmesang, liturgisk musikk og samisk tonespråk i menigheter, herunder også den læstadianske salmesangstradisjonen.
 - De tre nordligste bispedømmene har et særlig ansvar for å bidra til at lokal samisk kultur inkluderes i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.
 - Bidra til økt kunnskap om samiske kulturuttrykk som preger kirker og menighetsliv i bispedømmet slik at dette kan synliggjøres mer.
 - Bidra til at prester og andre kirkelig ansatte som bruker liturgiske klær også kan ta i bruk samisk kristen symbolikk dersom det er ønskelig.
 - Følger opp menighetenes arbeid med samiske kirkelige kulturarenaer
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Vurdere på hvilken måte og i hvilken grad lokal samisk kultur preger og kan prege kirkelivet på en positiv måte. Dette inkluderer også beskrivelse av hvordan lokal samisk kultur har plass i menighetens gudstjenesteliv.
 - Ha gode rutiner for å vurdere om og hvordan lokal samisk kultur skal inkluderes og synliggjøres i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.

4.7. Demokrati og likeverd

Mål:

A	Strukturene i Den norske kirke bidrar til å ivareta og fremme et livskraftig og likeverdig samisk kirkeliv.
B	Saemien Åålmege er en samisk kategorialmenighet som skal styrke og utvikle sørsamisk kirkeliv, kirkelig fellesskap, sørsamisk språk og identitet.
C	Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse.

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette:

Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

I arbeid med ny kirkeordning som kan tre i kraft etter at Stortinget vedtar ny lovgivning på tros- og livssynsfeltet, følges dette prinsippet. Kirkemøtet gir med andre ord en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Uttrykket «verne og fremme samisk kirkeliv», har vært benyttet i kirkeloven og denne formuleringen vurderes videreført i grunnordningen. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen om forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn i 2017 er det fra kirkens side gitt uttrykk for at man ønsker at det i formålsparagrafen om

Den norske kirke står noe om kirkens særlige ansvar for å ivareta samisk kirkeliv og at dette kan sies å være en del av Den norske kirkes ansvar som folkekirke. Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke og inkludere det andre statskonstituerende folket i Norge. Når det i bestemmelsen står at Den norske kirke skal forbli en landsdekkende kirke, har Den norske kirke som utgangspunkt at den samiske befolkningen fortsatt skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de tre offisielle samiske språkene.

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv (jf. KM 15/90). Dette begrunner eksistensen til Samisk kirkeråd, Saemien Åålmegearie og opprettelsen av Samisk kirkelig valg møte. Samisk medbestemmelse i kirkeledelsen sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirkeledelsen ved at de tre nordligste bispedømmerådene sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte. I 2017 ble Samisk ungdomsutvalg opprettet av Samisk kirkeråd. Samisk kirkeråd er også med på å utnevne samiske representanter til ulike verv. De ulike samiske representantene må også kunne møtes utenom det samiske valg møtet for å kunne ha en arena hvor de kan drøfte spørsmål og utfordringer knyttet til samisk kirkeliv.

En ny tid vil føre med seg behov for endringer i kirkens organisering. Det har betydning for hvordan samisk kirkeliv blir ivaretatt i eventuelle endringer i kirkens struktur. I dag er det især to elementer i grunnstrukturen som i særlig grad har et samisk kirkeliv der samer er i majoritet. Det ene er Indre Finnmark prosti, som har en sentral rolle i ivaretagelse av samisk språk og kultur, og som da det ble opprettet, fikk dette spesielle mandatet. Det andre er Saemien Åålmege/Sørsamisk menighet som er en katedralmenighet for sørsamer. I dag finnes det ingen tilsvarende organ for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirken fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

At noen områder eller ressursmenigheter har et særlig ansvar, fritar ikke andre menigheter fra forpliktelsene til å inkludere samisk språk og samisk kirkelig tradisjon og kultur i sine menigheter. I tillegg til at tre av bispedømmene, Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros har forpliktelser på ivaretagelse av samisk språk som sine særoppgaver, er det andre bispedømmer som også har en samisk befolkning. Både Møre bispedømme og Hamar bispedømme har menigheter som er i tradisjonelt samisk bosettingsområde, og Oslo har som hovedstad en stor samisk befolkning som også skal ivaretas. Det er i tillegg samer bosatt i alle landets bispedømmer.

4.7.1 Saemien åålmege

Saemien åålmege er en samisk kategorialmenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv. Menigheten ble først etablert som en prøveordning i 2009 og i 2015 vedtok Kirkemøtet å etablere den som en fast menighet. Saemien åålmege ligger under Nidaros bispedømme mens virkeområdet for menigheten er hele det sørsamiske området. Opprettelsen av menigheten imøtekom et lenge savnet behov og må sies å ha vært vellykket. Sørsamenes minoritetssituasjon kombinert med spredt bosetting over et stort bosettingsområde, krever særlige tiltak med hensyn til å skape arenaer for styrking og videreutvikling av sørsamisk kirkeliv. Med denne opprettelsen nådde Den norske kirke en viktig milepæl i arbeidet sitt med å styrke sørsamisk kirkeliv slik at det blir likeverdig og livskraftig. Opprettelsen av Saemien Åålmege har skapt en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles. Det bidrar også til at samene selv mer aktivt kan ta direkte ansvar for å styrke alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv blant samer.

Menigheten har aktiviteter som barne- og ungdomsarbeid, de har bidratt i utarbeidelse av sørsamisk 4-årsbok og de har konfirmasjonssamlinger. Videre gjennomføres pensjonisttreff, familietreff/familiesamlinger og diakonisamlinger. Sørsamisk menighet deltar i utgivelse av det sørsamiske kirkebladet Daerpies Dierie.

I tillegg til menighetsrettet arbeid, så utfører også Saemien åålmege ansatte kurs og opplæring av andre kirkelig ansatte for å styrke kunnskapen om samisk språket, kultur og samisk identitet blant dem. Fordi det er så få ansatte i Den norske kirke som har kunnskap om samisk språk, kirkeliv og samiske kristne tradisjoner så er dette viktig. Likevel er det viktig at det arbeidet ikke går utover det arbeidet som de ansatte skal gjøre for menighetens medlemmer. Det betyr at menigheten må få tilstrekkelige ressurser slik at det kan ivareta menighetens behov, samt bidra med kompetansehevning hos andre ansatte. Det er viktig å huske på at menighetens medlemmer og ansvarsområde strekker seg utover Nidaros sine geografiske grenser. Under Kirkemøtet behandling av saken om opprettelsen av Saemien Åålmege understreket derfor komiteen at *“at det må være tilstrekkelige ressurser til drift og videre utvikling av Saemien Åålmege i en fremtidig kirkeordning.”* (KM 14/15)

Nidaros bispedømmeråd har pekt på behovet for økt ressurs til stillingen som daglig leder i Saemien Åålmege. I tillegg understrekes viktigheten av at en 100 % sørsamisk språkmedarbeiderstilling blir opprettet. Det vil bidra til å at medlemmer av den sørsamiske menigheten kan betjenes på sitt eget språk med sin egen kultur som utgangspunkt. Det sørsamiske språket er svært truet, sørsamene er få og bor spredt – og er en minoritet i alle lokalmenigheter hvor de bor. Det finnes ingen språkstilling for sørsamisk språk i Den norske kirke, og Saemien Åålmege vil være den viktigste arenaen for å styrke kirken som arena for sørsamisk språk.

4.7.2 Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati

Samiske ungdommer over 15 år har rett til å delta i kirkedemokratiet. Samisk ungdomsutvalg (SUNG) et rådgivende ungdomsorgan på nasjonalt nivå.

Primærgruppen av medlemmer til utvalget velges på bispedømmenes ungdomsting i henholdsvis Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Oslo bispedømme, og en delegat utnevnes av Sametinget.

SUNG bistår Samisk kirkeråd med innspill til saker og høringer, i tillegg til å ha selvstendige roller knyttet til samarbeid med andre organer, blant annet med søsterorganet Utvalg for ungdomsspørsmål (UFUNG). SUNG deltar også i Ungdommenes kirkemøte (UKM) etter gjeldende regler.

Samiske ungdommer har også en plass i Den norske kirkes ungdomsdemokrati gjennom at de deltar i bispedømmenes ungdomsting. Der velges det også samisk delegat fra bispedømmene til Ungdommenes kirkemøte. Her har også menigheter i tradisjonelt samisk område mulighet til å ivareta samiske ungdommers medbestemmelse i Den norske kirke ved å oppmuntre samiske ungdommer til å delta.

4.7.3 Urfolksarbeid

Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål har både en internasjonal og en nasjonal dimensjon, og knytter seg både til spesifikt kirkelige anliggender og til urfolks rettighetssituasjon generelt. Det er viktig for samisk kirkeliv å delta i prosesser som kan styrke arbeidet med samisk kirkeliv i et urfolksperspektiv. Kontakt med andre urfolk har gitt viktige impulser til arbeidet med samisk teologi- og kristendomsforståelse. Dette har i sin tur gitt viktige bidrag til arbeidet med samisk gudstjeneste- og liturgiarbeid.

Kirkenes verdensråds globale økumeniske urfolksnettverk opprettet i 2013 er en viktig samarbeidspartner og motor i dette arbeidet. Arbeidet drives av en referansegruppe som er utnevnt KVs generalsekretær etter forslag fra nettverket. Referansegruppa rådgir KVs generalsekretær og sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering om urfolks arbeid. Den norske kirke har vært aktivt med i dette arbeidet. Samarbeidet med sentrale aktører i det kirkelige urfolksarbeidet vist seg å gi viktige impulser for interne prosesser i samisk kirkeliv. For det andre har det samiske bidraget vist seg å ha betydning for det internasjonale urfolksarbeidet i KV og LVF. Urfolk generelt tilhører verdens fattigste og mest marginaliserte befolkninger og kommer ofte fra kirker med små ressurser. Få land med urfolk er i samme posisjon til å bidra i det kirkelige internasjonale urfolksarbeidet som Norge. Praksis med å sikre samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora skal derfor videreføres. Det også et argument for at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF bør øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Bidra til å oppfylle forpliktelser knyttet til gjennomføring av demokratiske prosesser for å ivareta samisk selv- og medbestemmelse. Dette gjelder også kirkens ungdomsdemokrati.
 - Arbeider strategisk og langsiktig med samiske unges plass i kirkedemokratiet, og jobber med rekruttering til ulike råd og organer.
 - Bidra til at Saemien Åålmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles.

- Bidra til at praksis med samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora videreføres.
- Bidra til at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF kan øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.
- Bispedømmerådenes ansvar:
 - De tre nordligste bispedømmerådene følger opp forpliktelser med samisk representasjon i råd og utvalg.
 - Nidaros bispedømme bidrar til at Saemien Åålmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles.
 - Hamar, Møre og Oslo bispedømmeråd har ansvar for å bidra til at den samiske befolkninga oppmuntres til å la seg velge til demokratiske organer i bispedømmet.
 - Se til at organiseringen i bispedømmet bidrar til å ivareta og fremme samisk kirkeliv ved at det finnes samiske fagmiljøer.
 - Biskopene i Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland deltar i Samarbeidsrådet for Kristne Kirker i Barentsregionen (SKKB).
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Bidra aktivt til å foreslå kandidater til samiske verv i Den norske kirke.
 - Bidrar til å også sende samiske ungdommer til ungdommens kirkemøte og bispedømmenes ungdomsting.